

Kriminaliteta in obravnavanje mlajših polnoletnih oseb v SR Sloveniji

Dr. Bronislav Skaberne, višji znanstveni sodelavec instituta za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani

Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani je aprila 1966 dokončal raziskavo o kriminaliteti in obravnavanju mlajših polnoletnih oseb v Sloveniji.

Raziskavo je vodil dr. Bronislav Skaberne, višji znanstveni sodelavec instituta za kriminologijo, sodelovali pa so:

- dr. Katja Vodopivec, višja znanstvena sodelavka inštituta za kriminologijo;
- Vinko Skalar, klinični psiholog in stalni sodelavec inštituta za kriminologijo;
- Boris Uderman, višji strokovni sodelavec inštituta za kriminologijo, in še 10 sodelavcev, ki so opravili večinoma statistična in tehnična dela.

Raziskavo sta financirala Sklad Borisa Kidriča v Ljubljani in Javno tožilstvo SR Slovenije.

VSEBINA ŠTUDIJE

- I. RAZVOJ KAZENSKEGA PRAVA ZA MLAJŠE POLNOLETNIKE
(dr. Bronislav Skaberne)
- II. MLAJŠE POLNOLETNE OSEBE IN NJIHOVA KRIMINALITETA
(dr. Bronislav Skaberne)
- III. OBRAVNAVANJE MLAJŠIH POLNOLETNIKOV PRED SODIŠČI
(dr. Bronislav Skaberne)
- IV. PSIHOLOGIČNA ANALIZA
  - A. PSIHOLOGIČNA ANALIZA (Vinko Skalar)
  - B. SOCIALNA ANALIZA (dr. Bronislav Skaberne, dr. Katja Vodopivec, Vinko Skalar)
- V. SKLEPI (dr. Bronislav Skaberne, Vinko Skalar)

1. Namen raziskave

Zakon o spremembah in dopolnitvah kazenskega zakonika z dne 30. junija 1959 (Uradni list FLRJ 30-559/59) je uvedel v jugoslovansko kazensko pravo novo skupino storilcev kaznivih dejanj — mlajše polnoletnike. To so osebe, ki so storile kaznivo dejanje po dopolnjeni polnoletnosti pa do 21. leta starosti. V jugoslovansko kazensko pravo je bila ta skupina storilcev kaznivih dejanj uvedena po tujih vzorih. V literaturi se utemeljuje z biopsihološkimi, sociološkimi in kriminalnopolitičnimi razlogi. V Jugoslaviji ta skupina storilcev ni bila še nikoli posebej raziskana, če izvzamemo nekaj empiričnih

podatkov o obsojencih v starosti od 18. do 25. leta v kazenskem poboljševalnem domu na Rabu, ki jih je v svoji disertaciji »Položaj mlajših punoletnika u krivičnom pravu« (Beograd 1963) navedel dr. Ljubiša Lazarević.

Ker sodišča zelo malo upoštevajo pravno ureditev položaja te skupine storilcev kaznivih dejanj in ker tudi zelo malo vemo o njihovih posebnostih, se je inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani odločil izvesti raziskavo o kriminaliteti in psiholoških značilnostih mlajših polnoletnih v Sloveniji.

2. Raziskovalne metode

Za uvod v raziskavo smo podali zgodbinski razvoj kazenskega prava za mlajše polnoletne storilce kaznivih dejanj s prikazom pravne ureditve položaja te skupine v Franciji, Italiji, Avstriji, Braziliji, Grčiji, Švici, Zahodni Nemčiji, na Norveškem, Finsku, Švedskem ter v Angliji in na Portugalskem, kot tudi pregled zakonskih načrtov Belgije, Francije, Poljske, Švicarje in Zahodne Nemčije.

Na podlagi statističnih listov za polnoletne osebe (obrazec SK-11), ki jih sodišča po končnih odredbah ob pravnomočnosti sodb pošiljajo zavodu SR Slovenije za statistiko, so v raziskavi prikazani osnovni podatki o mlajših polnoletnih (spol, narodnost, stan, starost, izobrazba, poklic, kraj storitve kaznivega dejanja) slovenske narodnosti, njihova kriminaliteta in to, kako so jih obravnavala sodišča. Obdelani so statistični listi za petletno obdobje od leta 1960 do 1964.

Psihosocialne posebnosti mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj so raziskovalci ugotavljali po psihološki in socialni analizi skupine 47 mladoletnih in 59 mlajših polnoletnih, ki so bili decembra 1964. leta v vzgojnem poboljševalnem domu v Radecah in v mladoletniškem zaporu v Celju.

Obe skupini sta bili preizkušeni s temile psihološkimi tehnikami:

1. Army — Beta inteligenčnim testom,
2. Film — interesnim testom,
3. Bellovim vprašalnikom prilagoditve,
4. Mooneyevim vprašalnikom osebnih problemov,
5. Projektičnimi stavki, ki so bili sestavljeni tako, da so evocirali moralno sodbo in stališča o različnih socialnih odnosih,

6. Ocenjevalno lestvico zadržanje, ki je bila sestavljena posebej za to priložnost.

S temi tehnikami, ki so bile v praksi z delinkventno mladino v Sloveniji že večkrat preizkušene, smo hoteli ugotoviti nekatere osebnostne poteze in v zvezi z njimi zrelostne vidike. Slednje naj bi zlasti ugotovili s projektivnimi stavki in ocenjevalno lestvico.

Za socialno analizo je bil izdelan poseben anketni list. Socialna delavka vzgojno poboljševalnega doma v Radecah je na podlagi pogovora in deloma z izpisovanjem podatkov iz osebnih dossjejev gojencev izvedla socialno anketo izbranih gojencev obeh skupin.

Naposled je bila izvedena še posebna anketa po sodiščih, da bi ugotovili, kateri sodniki (sodnik za mladoletnike, sodnik, ki sodi odrasle osebe ali poseben sodnik) obravnavajo mlajše polnoletne storilce kaznivih dejanj pri posameznih sodiščih.

3. Razvoj kazenskega prava za mlajše polnoletne

Tuje kriminološke raziskave so pokazale, da obstajajo določene posebnosti v duševni in moralni zrelosti mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj. To resnico čedalje bolj upoštevajo kazenske zakonodaje različnih držav.

V nekaterih državah odseva posebni položaj mlajših polnoletnih le pri izvrševanju kazenskih sankcij (Francija, Italija, Avstrija). V drugih državah uporablajo za mlajše polnoletne pravo za polnoletne storilce kaznivih dejanj, vendar je predvidena možnost omilitve kazni bodisi glede na vrsto ali glede na trajanje (Brazilija, Grčija, Švica). V nekaterih državah se za mlajše polnoletne načelno uporablja kazensko pravo za odrasle, izjemoma pa se lahko uporablja kazensko pravo za mladoletnike (Norveška, Zvezna republika Nemčija, Jugoslavija). V nekaterih državah načeloma uporablajo kazensko pravo za mladoletnike in izjemoma pravo za polnoletne storilce kaznivih dejanj (Danska, Finska, Velika Britanija, Portugalska). Naposled se kažejo tudi prizadevanja, da bi za mlajše polnoletne storilce kaznivih dejanj ustvarili poseben kazenski režim (Nizozemska, Švedska).

Čim mlajša je kazenska zakonodaja, tem bolj se uporablajo kazenskopravni predpisi za mladoletnike za višje starostne letnike storilcev, ali pa se skuša za te osebe ustvariti poseben kazenskopravni režim, ki se razlikuje od kazenskopravnega režima za odrasle. Pri tem se skušajo zakonodajalci zlasti izogniti neugodnim posledicam kratkotrajnega odzema prostosti. S tako ureditvijo položaja mlajših polnoletnih v kazenski zakonodaji zakonodajalci priznavajo, da gre pri veliki večini

storilcev te skupine za osebe, ki jih je treba smotrno voditi in usmerjati. Če pa se šele pri izvrševanju mladoletniške sankcije ugotovi, da mlajšega polnoletnega storilca ni mogoče obravnavati tako kot mladoletnika, predvidevajo nekatere države take korekcije v penitenciarnem sistemu, da nekatere mlajše polnoletnike premestijo v kazenske zavode za odrasle.

4. Kriminaliteta mlajših polnoletnih

Statistični podatki kažejo, da je bilo v letih 1960 do konca leta 1964 v Sloveniji obsojenih¹ naslednje število storilcev kaznivih dejanj vseh treh kategorij:

	Mladoletniki	Mlajši polnoletniki	Drugi polnoletni
1960	495	1174	9421
1961	500	1200	8769
1962	507	1357	9049
1963	592	1451	9405
1964	688	1192	7990

Do leta 1963 se je v Sloveniji vsako leto povečalo število obsojenih mlajših polnoletnih oseb. To izhaja še očitnejše iz preglednice kriminalitetnih števil. Kriminalitetna števila, izračunana na 100 000 prebivalcev ustrezne starosti, so takale:

	Mladoletniki	Mlajši polnoletniki	Drugi polnoletni
1960	517	1522	938
1961	519	1516	870
1962	525	1677	888
1963	580	1884	912
1964	613	1727	766

Že v opazovanem obdobju je hitrost zviševanja kriminalitetnih števil za mlajše polnoletne največji. Geometrične sredine, izračunate za opazovane starostne skupine, so: mladoletni = 107, mlajši polnoletni = 112, polnoletni = 92.

Skupina mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj bi bila verjetno še večja, če fantje po 20. letu starosti ne bi bili poklicani na odslužitev kadrovskega roka. Medtem, ko predstavljajo storilci kaznivih dejanj v starosti do 20 let tri četrtine vseh obsojenih mlajših polnoletnikov, pa ne dosežejo storilci v starosti od 20. do 21. leta niti četrtine, manj več povprečno le 22,8 %. Služenje kadrov-

¹ Zaradi poenostavitev imenujemo kot »obsojene« tudi mladoletnike, za katere je sodišče izreklo vzgojni ukrep.

skega roka v JLA je verjetno eden izmed vzrokov, da je sorazmerno najmanj obsojenih storilcev kaznivih dejanj starih od 20 do 21 let.

Že zavoljo kvantitete je treba tej skupini posvetiti posebno pozornost. Po mnenju tujih strokovnjakov² so mlajši polnoletni dovolj zmožni oblikovanja, da so še dostopni za vzgojno vplivanje. Delinkvenco mlajših polnoletnikov označujejo nekateri kot razvojno pogojeno, ker v nadaljnjem življenju posameznika pogosto preneha.³ Če pa delinkvenca pri taki osebi ne bi bila več razvojno pogojena, tedaj je v tej starostni dobi zadnja priložnost, z ukrepi socialne prevencije skušati preprečiti, da se storilec ne bi razvil v povratnika ali delinkventa iz navade.

Sodišča v Sloveniji so v opazovanem petletnem obdobju obsodila letno povprečno 1253 mlajših polnoletnih oseb. Od tega je bilo 1057 ali 84,2 % moških in 196 ali 15,8 % žensk. Med moškimi je bilo obsojenih letno povprečno 880 mlajših polnoletnih slovenske narodnosti in 177 drugih jugoslovarskih, manjšinskih in nejugoslovanskih narodnosti, med njimi povprečno letno 90 Hrvatov, 40 storilcev iz Bosne in Hercegovine in 25 Srbov. Zaradi večje homogenosti gradiva se je nadaljnja raziskava omejila le na mlajše polnoletne slovenske narodnosti.

Okoli 95 % mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj slovenske narodnosti je samskih; poročenih je v letnem povprečju le 39. Lazarević je v skupini 700 mlajših polnoletnih v starosti od 18. do 25. leta, ki jih je raziskoval v KPD Rab, ugotovil 82,9 % samskih in 17,1 % oženjenih.⁴ Razlika ne preseneča, ker se osebe te starosti drugih jugoslovanskih narodnosti, ki se skoraj izključno nahajajo v KPD Rab, na splošno prej poročijo kot Slovenci.

Obsojeni mlajši polnoletni v veliki večini (61,7 %) niso dokončali osemletke, 15,4 % jih ima le dokončano osemletko, 22,5 % pa jih ima več kot dokončano osemletko. Brez izobrazbe je bilo le 20 ali 0,4 % mlajših polnoletnih. Tudi Lazarević je med obsojenimi mlajšimi polnoletniki v KPD Raib ugotovil,

² Dublineau cit. po Gibbensu v poročilu na VI. mednarodnem kongresu Défense Sociale, Beograd 1961 (Les rapports généraux str. 6). — Busch, Psychologische und pädagogische Fragen des Jugenstrafvollzugs in Kriminologie und Vollzug der Freiheitsstrafe, Stuttgart 1961, str. 133/134. — Tudi Härringer je gledel na izkušnje o probaciji mnenja, da ni nikakršne razlike v obravnavanju mladoletnika in mlajše polnoletne osebe (glej Schneider, Kriminologie und Behandlung heranwachsender und jungerwachsender Rechtsbrecher, Recht der Jugend 1963, str. 3).

³ Stutte, glej Schneider, ibid str. 5.

⁴ Lazarević, Položaj mlajših punoletnika u krivičnom pravu, Beograd 1963, str. 89.

da pretežna večina (69,7 %) ni končala osemletke.⁵

Skoraj tri četrtine (70,5 %) obsojenih mlajših polnoletnikov je storilo kaznivo dejanje na območju občine svojega prebivališča. Avtohtonost mlajših polnoletnikov je torej zelo velika. Ker je večina mlajših polnoletnih storilcev samskih (95 %) in ker je tako visok odstotek storil kaznivo dejanje na območju občine svojega prebivališča, lahko sklepamo, da mlajši polnoletniki ob storitvi kaznivega dejanja še niso osamosvojeni in da so živelii v veliki večini v družinah svojih staršev.⁶ Okoliščina, da so mlajši polnoletni storilci kaznivih dejanj po večini še samski in da še niso samostojno družbeno integrirani, to je, da se nasproti družini še niso osamosvojili, jih sociološko približuje skupini mladoletnikov.

Struktura kaznivih dejanj kaže, da so mlajši polnoletniki slovenske narodnosti v petletnem obdobju storili največ premoženjskih kaznivih dejanj (47,2 %) in med temi zlasti tatvin vseh treh (navadno po čl. 249 KZ, veliko po čl. 250 KZ in majhno po čl. 259 KZ) vrst (37 %), kaznivih dejanj zoper življenje in telo (23,2 %), zlasti luhkih telesnih poškodb (13,8 %), kaznivih dejanj v prometu (8,5 %) in kaznivo dejanje prepovedanega prehoda čez državno mejo (7 %). Na ta kazniva dejanja pride torej skupno 85,9 % vseh kaznivih dejanj, ki so jih v petih letih storili mlajši polnoletni slovenske narodnosti.

Po podatkih zavoda SR Slovenije za statistiko je za petletno obdobje 1960 do 1964 primerjalno prikazana kriminaliteta vseh treh skupin storilcev kaznivih dejanj: mladoletnih, mlajših polnoletnih in drugih polnoletnih oseb.

V vseh treh skupinah so najbolj pogostni storilci premoženjskih kaznivih dejanj iz XX. poglavja kazenskega zakonika. Čeprav so pri vseh treh skupinah premoženjska kazniva dejanja najbolj pogostna, je vendar delež, s kakršnim je posamezna skupina storilcev udeležena pri teh kaznivih dejanjih, zelo različen. Ti deleži so takile:

Storilci	Vsa kazniva dejanja	Kazniva dejanja zoper premoženje	%
Mladoletniki (od 14 do 17 let)	2 782	2 123	76,3
Mlajši polnoletni (od 18 do 20 let)	6 374	3 214	50,4
Polnoletni (21 in več let)	44 636	12 479	28,0

⁵ Lazarević, ibid, str. 196.

⁶ Lazarević je v KPD Rab ugotovil, da je le 68,5 % mlajših polnoletnih obsojencev živelii pri starših (Lazarević, ibid str. 90).

V opazovanem petletnem obdobju je premoženska kazniva dejanja storilo dobre tri četrtine mladoletnikov, polovico mlajših polnoletnikov in le dobro četrtino polnoletnih oseb. Delež kaznivih dejanj zoper premoženje nasproti vsem kaznim dejanjem v določenem starostnem obdobju prikazuje položaj človeka v družbi. Mladoletniki npr. še niso tako vsestransko vključeni v širše družbene odnose kot polnoletne osebe. Med njimi je sorazmerno manj oseb v delovnem razmerju, nimajo še odgovornejših položajev na delovnih mestih, so še brez svojih motornih vozil, nimajo še svoje družine in tudi možnosti za konflikte z ljudmi iz različnih družbenih skupin so manjše. Zato je kriminaliteta v obdobju mladoletnosti po vrstah kaznivih dejanj manj diferencirana, z višjo starostjo pa postaja čedalje bolj raznolična do obdobja, ko se začenja človekova družbena dejavnost zoper zoževati. Zato se v obdobju mladoletnosti kopici kriminaliteta ob preprostejših vrstah kaznivih dejanj, zlasti ob kaznivih dejanjih zoper premoženje, medtem ko s starostjo narščajo deleži drugih kaznivih dejanj.

Pri vseh treh skupinah so kazniva dejanja zoper življenje in telo na drugem mestu. Deleži teh kaznivih dejanj v posameznih skupinah znašajo:

Pri mladoletnikih		Pri mlajših polnoletnih		Pri polnoletnih	
abs. št.	v %	abs. št.	v %	abs. št.	v %
278	10,0	1284	20,1	9622	21,6

Nasproti premoženskim kaznim dejanjem so deleži kaznivih dejanj zoper življenje in telo iz XII. pogl. kazenskega zakonika občutno manjši. Če pa primerjamo odnose med deleži vseh treh skupin storilcev premoženskih kaznivih dejanj z odnosi teh deležev pri kaznivih dejanjih zoper življenje in telo, tedaj vidimo, da so ti odnosi pri slednji vrsti kaznivih dejanj obratni. Medtem, ko je bilo storilcev premoženskih kaznivih dejanj sorazmeroma največ v skupini mladoletnikov, je največ storilcev kaznivih dejanj zoper življenje in telo v skupini polnoletnih oseb, to je med osebami, ki stopajo v vsestranske medosebne odnose, iz katerih izhaja več konfliktov.

Pri mlajših polnoletnih in pri polnoletnih osebah so po pogostnosti kazniva dejanja, storjena v prometu po čl. 271 in 273 KZ, na tretjem mestu in znašajo:

Pri mlajših polnoletnih		Pri polnoletnih	
abs. št.	v %	abs. št.	v %
426	6,7	5997	13,4

Delež polnoletnih oseb je pri teh kaznivih dejanjih še enkrat večji kot delež mlajših polnoletnih. To je glede na razlike v starostnih obdobjih razumljivo, saj je med osebami, stareimi nad 21 let, nedvomno sorazmeroma več ljudi, ki imajo vozila in vozniška dovoljenja, kot pa med osebami v starosti od 18. do 21. leta.

Pri mladoletnikih je na tretjem mestu kaznivo dejanje prepovedanega prehoda čez državno mejo po čl. 303 KZ. V vseh petih letih so sodiča v Sloveniji izrekla kazenske sankcije proti 84 mladoletnih storilcev tega kaznivega dejanja ali 3 %.⁷ To kaznivo dejanje je značilno za mladoletnike, saj se v njem zrealijo njihove avanturistične težnje.

Na četrtem mestu so pri vseh treh skupinah storilcev različne vrste kaznivih dejanj. Ob primerjanju strukturnih deležev storilcev različnih starostnih skupin v rang lestvici strukturnih delžev za mlajše polnoletne osebe je preglednica takale:

Rang kaznivih dejanj v obdobju 1960—1964 po starostnih skupinah

Preglednica (glej tabelo na strani 6) kaže tele značilnosti:

— pestrost kaznivih dejanj se veča z višjo starostjo, kljub temu, da je kriminaliteta v skupini mlajših polnoletnih sorazmeroma najbolj pogostna. Očitno pa je, da se pojavljajo zametki večine vrst kaznivih dejanj že v starostnem obdobju od 18. do 21. leta;

— delež kaznivih dejanj zoper premoženje se s starostjo znižuje na račun drugih vrst kaznivih dejanj;

— delež izrazito agresivnih kaznivih dejanj (kaznivih dejanj zoper življenje in telo ter kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime) se s starostjo in širšim obsegom medsebojnih odnosov zvišuje, čeprav se v višji starosti močneje kažejo zlasti v verbalnih obračunavanih med ljudmi;

— večji delež starejših starostnih skupin v kaznivih dejanjih, storjenih v prometu, so odsev večjega števila lastnikov motornih vozil na eni strani in večjega števila poklicnih voznikov na drugi strani;

— avanturizem in nasilnost pri prehodu čez državno mejo dosežeta vrh v obdobju ad-

⁷ Zaradi kaznivega dejanja prepovedanega prehoda čez državno mejo po čl. 303 KZ je bilo v razdobju 1960 do 1964 v Sloveniji obsojenih 402 ali 6,3 % mlajših polnoletnih in 721 ali 1,6 % polnoletnih oseb.

Kazniva dejanja	Število			Struktura v %		
	mlado-letniki (14–17)	mlajši polnoletni (18–20)	polnoletni (21 in več)	mlado-letniki (14–17)	mlajši polnoletni (18–20)	polnoletni (21 in več)
Zoper premoženje (XX. pogl. KZ)	2123	3214	12 479	76,3	50,4	28,0
Zoper življenje in telo (XII. pogl. KZ)	278	1284	9 622	10,0	20,1	21,6
Zoper javni red in pravni promet (XXXIII. pogl. KZ)	119	563	2 064	4,3	8,8	4,6
Zoper splošno varnost ljudi in premoženja (XXI. pogl. KZ)	112	497	6 565	4,0	7,8	14,7
Zoper uradno dolžnost (XXIV. pogl. KZ)	56	229	2 291	2,0	3,6	5,1
Zoper osebno dostojanstvo in moralo (XVI. pogl. KZ)	39	78	576	1,4	1,2	1,3
Zoper narodno gospodarstvo (XIX. pogl. KZ)	38	205	3 001	1,4	3,2	6,7
Zoper pravosodje (XXII. pogl. KZ)	7	55	449	0,3	0,9	1,0
Zoper svobodo in pravice državljanov (XIII. pogl. KZ)	3	45	667	0,1	0,7	1,5
Zoper čast in dobro ime (XV. pogl. KZ)	3	162	5 518	0,1	2,5	12,4
Zoper zakonsko zvezo in rodbino (XVII. pogl. KZ)	3	27	1 194	0,1	0,4	2,7
Zoper ljudstvo in državo (X. pogl. KZ)	1	2	68	..	..	0,1
Zoper delovno razmerje (XIV. pogl. KZ)	—	4	29	—	0,1	0,1
Zoper oborožene sile (XXV. pogl. KZ)	—	4	58	—	0,1	0,1
Zoper človeško zdravje (XVIII. pogl. KZ)	—	3	55	—	..	0,1
Zoper zakon o varstvu kulturnih spomenil	—	2	—	—	..	—
Skupaj	2782	6374	44 636	100	100	100

(Pomen znakov: — = ni podatkov
.. = podatki so tako majhni, da se odstotki ne izkazujejo)

lescence. Že samo to pomeni eno izmed meril za presojanje, ali je duševna razvitost mlajšega polnoletnika »enaka razvitosti mladoletnika« ali ne (1. odst. 79 k KZ);

— s starostjo se zvišujejo deleži kaznivih dejanj, ki so lahko storjena v delovnem razmerju;

— deleži kaznivih dejanj zoper osebno dostojanstvo in moralo ostajajo v vseh starostnih obdobjih na približno enaki ravni;

— nekatere vrste kaznivih dejanj so značilne za polnoletne storilce kot vsestransko družbeno aktivne osebnosti.

Vprašanje pa je, ali so podatki, zbrani za moške mlajše polnoletne osebe slovenske narodnosti, reprezentativni za deleže vseh mlajših polnoletnih oseb, ki so jih v petletnem obdobju obsodila sodišča v SR Sloveniji (moški in ženske, jugoslovanske in nejugoslovanske narodnosti ter pripadniki manjšin). Podoba je takale:

Rang kaznivih dejanj, ki so jih storili mlajši polnoletni, katerim so sodišča v Sloveniji izrekla kazensko sankcijo v obdobju od leta 1960 do 1964

(Glej tabelo na strani 7)

Opazovana skupina slovenske narodnosti predstavlja 69 % vseh obsojenih mlajših polnoletnih oseb pred sodišči v SR Sloveniji. Tako je struktura te skupine močno podobna strukturi vseh obsojenih mlajših polnoletnih oseb. Razlike pa so precej večje, če primerjamo obsojene Slovence z obsojenci drugih narodnosti (vključno z ženskami slovenske narodnosti, ki jih je v tej skupini neznaten del). Ta primerjava pokaže v grobem, da so mladi pripadniki drugih narodnosti, ki so bili v glavnem sezonski delavci, storili dosti več kaznivih dejanj zoper premoženje, zoper uradno dolžnost ter zoper čast in dobro ime. To je razumljivo, saj so v Sloveniji iskali delomnogi, ki se niso mogli ustaliti na področju domovne občine (kazniva dejanja zoper pre-

Kazniva dejanja	Struktura v %		
	skupaj	Slovenci	druge narod.
Zoper premoženje (XX. pogl. KZ)	50,4	47,2	57,6
Zoper življenje in telo (XII. pogl. KZ)	20,1	23,2	13,4
Zoper javni red in pravni promet (XXIII. pogl. KZ)	8,8	9,5	7,4
Zoper splošno varnost ljudi in premoženja (XXI. pogl. KZ)	7,8	9,8	3,3
Zoper uradno dolžnost (XXIV. pogl. KZ)	3,6	1,8	7,5
Zoper narodno gospodarstvo (XIX. pogl. KZ)	3,2	3,8	2,0
Zoper čast in dobro ime (XV. pogl. KZ)	2,5	1,3	5,3
Zoper osebno dostojanstvo in moralo (XVI. pogl. KZ)	1,2	1,5	0,7
Zoper pravosodje (XXII. pogl. KZ)	0,9	0,8	1,0
Zoper svobodo in pravice državljanov (XIII. pogl. KZ)	0,7	0,7	0,8
Zoper zakonsko zvezo in rodbino (XVII. pogl. KZ)	0,4	0,3	0,6
Zoper delovno razmerje (XIV. pogl. KZ)	0,1	0,1	—
Zoper oborožene sile (XXV. pogl. KZ)	0,1	..	0,2
Zoper človeško zdravje (XVIII. pogl. KZ)	..	..	0,1
Zoper ljudstvo in državo (X. pogl. KZ)	..	..	..
Zoper zakon o varstvu kulturnih spomenil	..	..	—
Skupaj	100	100	100

moženje), ki so v Sloveniji sklepali delovna razmerja (kazniva dejanja zoper uradno dolžnost), in pa glede na to, da obstajajo med slovensko narodnostjo in drugimi narodnostmi kulturne razlike in nacionalne nestrpnosti (kazniva dejanja zoper čast in dobro ime). Pri kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost in kaznivih dejanjih zoper čast in dobro ime so verjetno močnejše udeležene tudi ženske. V raziskavi pa jih ni bilo mogoče izločiti in so zato ti podatki le orientacijski.

Ker pa v Sloveniji niso iskali dela samo mlajši polnoletni pripadniki drugih narodnosti, marveč tudi polnoletni, je mogoče domnevati, da bi bile tudi v skupini polnoletnih oseb podobne razlike in se prej navedena vsebinska interpretacija ne bi bistveno spremenila. Po razpoložljivih podatkih zavoda SR Slovenije za statistiko te domneve ni mogoče dokazati.

Zelo neznatne so razlike v škodo mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj drugih narodnosti in žensk še pri kaznivih dejanjih zoper pravosodje, zoper svobodo in pravice

državljanov, zoper zakonsko zvezo in rodbino, zoper oborožene sile in zoper človeško zdravje. Razlike so tako neznatne, da jih ni primerno interpretirati.

Pri vseh drugih kaznivih dejanjih pa so pripadniki drugih narodnosti in ženske manj udeleženi kot pa mlajši polnoletniki slovenske narodnosti.

Tudi v jugoslovanskem merilu je bilo največ mlajših polnoletnih obsojenih zaradi premoženskih kaznivih dejanj, saj je delež 44,2 %. Po pogostnosti so na drugem mestu kazniva dejanja zoper življenje in telo, in sicer znaša delež teh kaznivih dejanj 24,5 %. Kazniva dejanja zoper čast in dobro ime so na tretjem mestu, delež teh kaznivih dejanj je 10,3 %.⁸ V Jugoslaviji je bilo za te tri vrste kaznivih dejanj obsojenih 79 % mlajših polnoletnih.

⁸ Podatki so izračunani po Statističnem go-dišnjaku iz leta 1962, str. 300, 1963, str. 326, 1964 str. 342, 1965, str. 350, in sicer za štiriletno obdobje 1960 do 1963. Podatki za leto 1964 ob raziskavi še niso bili objavljeni.

Literatura poudarja, da so za mlajše polnoletne osebe značilna nasilna dejanja.⁹ V obdobju od leta 1960 do 1964 je bil delež mlajših polnoletnih obsojenih v Sloveniji pri celotni kriminaliteti hujših in nasilnih kaznivih dejanj takle:

Kazniva dejanja	Abs. št.	v %
Velika tatvina (čl. 250 KZ)	596	36,7
Roparska tatvina, ropi in hudi primeri (čl. 251, 252, 253 KZ)	41	35,7
Sodelovanje pri pretepu (čl. 143 KZ)	122	22,6
Povsilstvo (čl. 179 KZ)	25	17,0
Uboji (čl. 135, 136, 137 KZ)	29	15,0
Huda telesna poškodba (čl. 141 KZ)	258	13,7
Lahka telesna poškodba (čl. 142 KZ)	775	10,7
Ogrožanje z nevarnim orodjem pri pretepu ali prepiru (čl. 144 KZ)	72	9,7
Skupaj	1929	15,2

Ugotovljeni deleži v SR Sloveniji obsojenih mlajših polnoletnikov za nasilna in huda kazniva dejanja niso tako neznatni. To velja zlasti za veliko tatvino, roparsko tatvino in rope. Pri teh kaznivih dejanjih je delež večji od tretjine. Tudi delež obsojenih mlajših polnoletnih pri kaznivih dejanjih sodelovanja pri tepežu znaša več kot petino. Náposled je tudi delež mlajših polnoletnih v celotni kriminaliteti upoštevanih hujših in nasilnih kaznivih dejanj precejšen (15,2 %). To še bolj

nazorno kaže kriminalitetno število (izračunano na 100 000 prebivalcev od 18—21 let in nad 21 let), ki znaša za mlajše polnoletne 2517, za druge pa 1154.

Ob teh ugotovitvah je treba opozoriti na mnenje Ilchmanna Christa, češ da teža kaznivega dejanja pri mlajšem polnoletniku ne more biti merilo za duševno zrelost in za prognostično neugodno presojo, ampak je prej znamenje nezrelosti in potrebe po vodenju.¹⁰

Povratek — ponovna obsodba — je bila ugotovljena pri 666 ali 15,1 % mlajših polnoletnih slovenske narodnosti. Enkratnih povratnikov je bilo 10,6 %, dva in večkratnih pa 4,5 %. Med storilci premoženjskih kaznivih dejanj je bilo 21 % povratnikov, kaznivih dejanj zoper življenje in telo 10,1 %, kaznivih dejanj prepovedanega prehoda čez državno mejo 14,5 % in kaznivih dejanj, storjenih v prometu, 3,4 %. Nad dve petini storilcev premoženjskih kaznivih dejanj (43 %) in storilcev kaznivih dejanj zoper življenje in telo (41,7 %), ki so bili v povratku, je ponovno storilo istovrstna kazniva dejanja. Tako kot so premoženjska kazniva dejanja najpogostnejša kazniva dejanja mlajših polnoletnikov, tako je najbolj pogosten tudi povratek pri teh kaznivih dejanjih. Resnični odstotek povratka pa je verjetno še večji, ker v vseh spisih ni poročil kazenske evidence in prejšnje kazni niso zanesljivo ugotovljene.

Po statističnih podatkih zavoda SR Slovenije za statistiko je primerjalna preglednica o povratku mladoletnikov, ki so jim sodišča izrekla kazenske sankcije, ter obsojenih mlajših polnoletnih in polnoletnih za petletno obdobje takale:

	Mladoletni od 14—18 leta		Mlajši polnoletni od 18—21 leta		Polnoletni nad 21 let	
	abs. št.	v %	abs. št.	v %	abs. št.	v %
1960	38	7,4	195	16,6	2 382	22,5
1961	27	5,4	165	13,8	2 175	21,8
1962	31	6,1	166	12,2	2 324	22,3
1963	38	6,4	185	12,6	2 781	25,6
1964	42	6,1	200	16,8	2 504	27,3
1960—1964	176	6,3	1019	16,0	12 066	23,6

Glede na to, da so mlajši polnoletni mlaðe osebe in so imeli v primerjavi s polnoletnimi zaradi starostnih razlik manj možnosti za ponovitev kaznivih dejanj, delež povratnikov v skupini mlajših polnoletnih ni majhen. Tudi razlika nasproti polnoletnim ni tako velika, saj znaša le 7,6 %. Zanimivo bi bilo čez določen čas raziskovati, koliko mlajših polnoletnikov, ki so bili obsojeni v obdobju od 1960. do 1964. leta, je bilo kasneje spet obsojenih.

⁹ Schneider, ibid str. 4.

5. Obravnavanje mlajših polnoletnih pred sodišči

V vsem opazovanem petletnem obdobju so sodišča 54,8 % mlajših polnoletnih obsojila pogojno. Pri različnih vrstah kaznivih dejanj je tudi delež pogojnih obsodb različen. Največ pogojnih obsodb (razen leta 1962

¹⁰ Glej Ponsold, Lehrbuch der Gerichtlichen Medizin, 2. Aufl., str. 184, cit. po Schneider, ibid, str. 5.

vsako leto nad 71 %), so sodišča izrekla mlajšim polnoletnim za kazniva dejanja, storjena v prometu, najmanj (vsako leto povprečno nekaj več kot 20 %) pa za kazniva dejanja prepovedanega prehoda čez državno mejo po cl. 303 KZ.

Čeprav imajo sodišča možnost, da izrečajo mlajši polnoletni osebi ob pogojni sodbi tudi ukrep strožjega nadzorstva, so sodišča ta ukrep uporabljala izredno redko. Pri 2412 mlajših polnoletnih osebah, ki so bile obsojene pogojno, so sodišča izrekla strožje nadzorstvo le 24 mlajšim polnoletnim osebam ali 1,0 %.

Iz podatkov, ki jih je zbral Lazarević za svoj referat na IV. posvetovanju jugoslovenskega združenja za kazensko pravo in kriminologijo oktobra 1964 v Sarajevu o uporabi vzgojnih ukrepov pri mlajših polnoletnih v praksi naših sodišč je očitno, da so sodišča v Jugoslaviji v letu 1960 do vključno 1963 (torej za eno leto krajše obdobje, kot pa smo ga opazovali v naši raziskavi) pogojno obsojila 62,6 % mlajših polnoletnih in da so le 479 ali 2,3 % ob pogojni obsodbi izrekla tudi ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa.¹¹ Iz primerjave z ugotovitvami v raziskavi, ki pa so omejene le na mlajše polnoletne slovenske narodnosti in ne na vse mlajše polnoletne, obsojene pred sodišči v Sloveniji, so razlike tako glede pogojno obsojenih (v Sloveniji manj pogojno obsojenih) kot tudi glede uporabe ukrepa strožjega nadzorstva ob pogojni obsodbi (v Sloveniji manj izrekov strožjega nadzorstva) precejšnje. Iz Lazarevičevih podatkov izhaja, da velja ta ugotovitev tudi, če upoštevamo vse mlajše polnoletne, ki so jih sodišča v Sloveniji obsojila pogojno.¹²

Od 50 sodišč v Sloveniji, ki so sodila mlajše polnoletne, je v vsem petletnem obdobju le 8 sodišč (5 okrožnih in 3 občinska) uporabilo ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa ob pogojni obsodbi. Po posebni anketi, ki je bila izvedena ob tej raziskavi med sodišči in v kateri smo poizvedovali, ali sodijo mlajše polnoletne osebe sodniki za mladoletne ali sodniki, ki sicer sodijo polnoletne, se je izkazalo, da sodijo pri devetih sodiščih, in sicer pri okrožnih sodiščih v Celju, Gorici in Ljubljani ter pri občinskih sodiščih v Krškem, Ormožu, Sevnici, Šmarju pri Jelšah, Šoštanju in Trebnjem mlajše polnoletne osebe sodniki za mladoletnike.

Preseneča nas, da je od vseh teh 9 sodnikov za mladoletnike, ki sodijo mlajše pol-

¹¹ Lazarević, Primena vaspitnih mera prema mladjim punoletnicima u praksi naših sudova, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, 1964, str. 574, 576.

¹² Lazarević, ibid, str. 577.

noletne, v vsem petletnem obdobju le eden izmed njih (pri okrožnem sodišču v Ljubljani) izrekel strožje nadzorstvo skrbstvenega organa ob pogojni obsodbi. Če se sodniki za mladoletnike, ki sodijo mlajše polnoletne osebe, niso posluževali pooblastila iz 3. odst. 79 k čl. KZ, tedaj je še manj mogoče pričakovati, da bi to pooblastilo kak bolj uporabljali sodniki, ki sicer sodijo polnoletne osebe.

V štirih petinah primerov so sodišča izrekla strožje nadzorstvo skrbstvenega organa ob pogojni obsodbi zaradi premoženjskega kaznivega dejanja. Iz teh sodb vidimo, da sodišča pri izrekanju strožjega nadzorstva skrbstvenega organa upoštevajo zlasti mladost, pomajkljivo vzgojo in neurejene družinske razmere, pomoč pri iskanju učnega mesta, zaposlitve in nadziranje ob zaposlitvi, pomoč pri urejanju prostega časa in potrebo po nadziranju vedenja ter zlasti družbe, kontrolo zdravljenja ali potrebo po strokovni pomoči pri nadaljnjem razvoju mlajše polnoletne osebe. Ob upoštevanju, da je bilo v petih letih pogojno obsojenih 2412 mlajših polnoletnikov, je zelo malo verjetno, da ti razlogi ne bi nakazovali potrebe po strožjem nadzorstvu ob pogojni obsodbi pri veliko večjem številu teh oseb. V tej raziskavi ni bilo mogoče ugotavljati, koliko pogojno obsojenih mlajših polnoletnikov je spet prišlo pred sodišče in bi jim strožje nadzorstvo skrbstvenega organa lahko pomenilo dokajšnjo pomoč pri vključevanju v življenje.

Ugotovitve glede izredno redke uporabe ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa ob pogojni obsodbi kažejo po eni strani, da sodišča vse premalo uporabljajo zakonske možnosti za individualizacijo kazenske sankcije, po drugi strani pa, da je tudi še premalo razumevanja za preventivno dejavnost v boju zoper kriminaliteto. Sodišč ne bi smelo motiti, da je služba strožjega nadzorstva skrbstvenih organov še premalo razvita. Ravno naroč. Več izrekanja strožjega nadzorstva skrbstvenega organa bi silično občinske skupščine, da bi morale posvetiti več pozornosti razvoju te službe in bi se s tem še bolj vključile v preventivno dejavnost zoper kriminaliteto. Tako pa nezaupanje sodišč nasproti novostim, ki jih je prinesla novela v kazenskem zakoniku iz leta 1959 in ki je bilo ugotovljeno tudi na že omenjenem posvetovanju v Sarajevu, ne more voditi do napredka v kaznovalni in preventivni politiki, ravno tak napredek pa je bil osnovni namen zakonodajalca, ko je uvedel skupino mlajših polnoletnikov v naš kazenski zakonik.

Pri že takoj redkem izrekanju ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa ob pogojni obsodbi pa je raziskava ugotovila, da se je ta ukrep še redkeje izvajal. V spisih smo

našli poročila o izvajjanju ukrepa le v štirih primerih ali šestini. Morda je treba iskati vzrok za to v okoliščini, da so strožje nadzorstvo skrbstvenega organa izrekali skoraj izključno le sodniki, ki sodijo polnoletne osebe. Razen tega je treba iskati vzrok tudi v tem, da ni pozitivnega predpisa, po katerem bi morali sodniki nadzirati izvajanje strožjega nadzorstva, če ga odredijo mlajši polnoletni osebi ob pogojni obsodbi. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij¹³ predpisuje v čl. 148 v zvezi s čl. 142 za vzgojni ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa, da mora uslužbenec skrbstvenega organa o uspehu ukrepa strožjega nadzorstva »od časa do časa poročati sodniku za mladoletnike«. Po analogiam bi to sicer lahko veljalo tudi za strožje nadzorstvo skrbstvenega organa, ki ga sodišče izreka ob pogojni obsodbi. Pri tem pa se postavlja vprašanje, ali je strožje nadzorstvo ob pogojni obsodbi mogoče šteti za vzgojni ukrep. Glede na splošno načelo kazenskega zakonika, da zoper mladoletnika ni mogoče obenem uporabljati kazni in vzgojnega ukrepa, je v raziskavi izraženo mnenje, da strožjega nadzorstva skrbstvenega organa ob pogojni obsodbi ni mogoče šteti za vzgojni ukrep, marveč le za posebno modaliteto pogojne obsodbe. To pomeni še eno možnost za individualizacijo pogojne obsodbe, če se izreče mlajši polnoletni osebi. Ravno zato pa bi bilo treba nadzorstvo nad izvajanjem strožjega nadzorstva skrbstvenega organa ob pogojni obsodbi mlajšega polnoletnika tudi posebej predpisati. Verjetno bi tako določba bolj sodila v zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, kot pa v kazenski zakonik. Glede na to, da sme sodišče ob pogojni obsodbi naložiti obsojenemu, da izpolni različne obveznosti (2 odstavek čl. 48 KZ) in da ob pogojni obsodbi mlajšega polnoletnika lahko izreče strožje nadzorstvo skrbstvenega organa, bi kazalo vnesti v zakon o izvrševanju kazenskih sankcij ustrezne določbe o izvrševanju pogojne obsodbe.

Glede nepogojno izrečenih kazenskih sankcij mlajšim polnoletnim raziskava ugotavlja, da je bil pretežni del mlajših polnoletnih (70,2 %) obsojen na kazen zapora, 17,7 % na denarno kazen in le 7,9 % na kazen strožega zapora. Pri polovici mlajših polnoletnikov, ki so bili obsojeni na zaporno kazen, ta ni presegala 3 mesecev, pri treh četrtinah pa ne 6 mesecev. Če bi težo kriminalitete mlajših polnoletnikov lahko merili po izrečenih sankcijah, tedaj bi jo pretežno mogli označiti kot lahko, saj je bilo na kazen zapora ali strožega zapora nad eno leto obsojenih 491 ali 11,1 % vseh mlajših polnoletnikov slovenske narodnosti.

¹³ Uradni list FLRJ 24/61, 7/64.

Vzgojne ukrepe in sodni opomin so sodišča izrekla v vseh petih letih le 82 ali 4,2 % nepogojno obsojenim mlajšim polnoletnikom, pri čemer je bil sodni opomin izrečen v 68 ali 3,4 % primerih.

Po 1. odstavku čl. 79 k KZ lahko sodišče izreče mlajšemu polnoletnemu izjemno vzgojni ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa ali oddaje v vzgojni poboljševalni dom, »če je njegova duševna razvitost enaka razvitoosti mladoletnika«. V vseh petih letih so sodišča v Sloveniji izmed 4399 obsojenih mlajših polnoletnih le za 13 ali 0,29 % uporabila ta predpis kazenskega zakonika.

Po Lazarevićevih podatkih so tudi vsa sodišča v Jugoslaviji izrekala mlajšim polnoletnim vzgojne ukrepe namesto kazni izredno redko. V štirih letih so jugoslovanska sodišča od 33 479 obsojenih mlajših polnoletnih le pri 129 ali 0,39 % uporabila pooblastilo 1. odstavka čl. 79 k KZ.¹⁴ Tako v Sloveniji kot v vsej Jugoslaviji je redka uporaba vzgojnih ukrepov namesto kazni značilna za vsa opazovana leta. Redka uporaba vzgojnih ukrepov bi se dala opravičiti le za prva leta po uvedbi predpisov za mlajše polnoletne. Po tem pa bi pričakovali z vsakim letom večjo uporabo vzgojnih ukrepov. Tak razvoj obravnavanja mlajših polnoletnih opažamo v Zvezni republiki Nemčiji, kjer je položaj doraščajočih v starosti od 18. do 21. leta urejen podobno kot pri nas.

Če so sodišča v Sloveniji izrekla vzgojne ukrepe izjemno, tedaj so uporabljala oddajo v vzgojni poboljševalni dom dvakrat več kot pa strožje nadzorstvo skrbstvenega organa. Enako razmerje med uporabo obeh vzgojnih ukrepov je ugotovil tudi Lazarević v zveznem merilu,¹⁵ čeprav za leto 1963 ugotavlja, da so sodišča uporabljala vzgojni ukrep strožjega nadzorstva pogosteje kot pa oddajo v vzgojni poboljševalni dom.

Ob primerjavi uporabe vzgojnih ukrepov po vseh republikah ugotavljamo zelo redko in izjemno uporabo vzgojnih ukrepov namesto kazni za vse republike in med njimi ni večjih razlik. Lazarević ugotavlja edino za Slovenijo »stalno tedenco porasta uporabe vzgojnih ukrepov za to kategorijo delinkventov«.¹⁶

Lazarević je v svojem referatu v Sarajevu skušal razložiti, zakaj sodišča tako redko izrekajo ukrepe namesto kazni. Njegove navdve je mogoče strniti v tele ugotovitve:¹⁷

1. nove skupine storilcev kaznivih dejanj sodišča še ne upoštevajo zadosti, saj si vsak nov institut le s težavo utira pot v praks;

¹⁴ Lazarević, ibid, str. 574.

¹⁵ Lazarević, ibid, str. 575.

¹⁶ Lazarević, ibid, str. 575.

¹⁷ Lazarević, ibid, str. 578—579.

2. z izvrševanjem vzgojnih ukrepov so težave, ker niti ni dobro organizirana služba strožjega nadzorstva niti ni zadostnega števila vzgojnih poboljševalnih domov, če pa so, je vprašanje, ali so ti zavodi primerni za resocializacijo;

3. sodelovanje izvedencev, ki naj ugotavljajo duševni razvoj mlajših polnoletnih, zapleta in podaljšuje kazenski postopek;

4. teža kaznivih dejanj mlajših polnoletnih odvrača sodnike, da bi uporabljali vzgojne ukrepe namesto kazni;

5. ovira je tudi sama zakonska ureditev položaja mlajših polnoletnih v kazenskem zakoniku, ki predvideva uporabo vzgojnih ukrepov kot izjemno, pa čeprav je ugotovljeno, da gre za mlajšo polnoletno osebo, ki je po duševni razvitosti enaka razvitosti mladoletnika.

Vsi ti vzroki, ki jih razprava v Sarajevu v glavnem ni niti dopolnila niti ovrgla, so tehtni. Nekatere sodnike ovirajo le posamezni izmed navedenih razlogov, da bi uporabljali pooblastilo 1. odstavka čl. 79 k KZ, pri drugih pa se medsebojno prepleta kar več razlogov. Kaže, da so strah pred zavlačevanjem kazenskega postopka zaradi opazovanja mlajše polnoletne osebe s pomočjo izvedencev, še zlasti pa nagrajevanje sodnikov po učinku in pa nezadostnost služb, ki naj bi izvršvale vzgojne ukrepe, najpomembnejši razlogi, da si obravnavanje mlajših polnoletnih po petih letih od uveljavitve novele še ni moglo utreti v kazenskem zakoniku začrtane poti. Kljub tej ugotovitvi pa bi bilo napačno, če bi se s takim stanjem zadovoljevali; na vseh področjih družbenih služb in ne nazadnje tudi pri sodstvu je treba storiti vse, da se formalni vzroki, ki ovirajo sodobnejše obravnavanje mlajših polnoletnih, sčasoma odpravijo. To pa bo odvisno od povečanja števila različnih strokovnjakov kot tudi od materialnih sredstev, ki jih bo družba vložila v službe izvrševanja vzgojnih ukrepov.

Ne glede na vse to pa je vendarle treba poudariti, da imajo zlasti sodniki v večjih mestih, kjer je že dokajšje število kliničnih psihologov, psihiatrov in šolanih socialnih delavcev, možnosti za to, da se ugotovi duševni razvoj mlajše polnoletne osebe. Poleg tega pa imajo tudi nekateri centri oziroma zavodi za socialno delo vse možnosti za to, da pravilno izvršujejo strožje nadzorstvo skrbstvenega organa. Zato ne bi smelo biti ovir, da bi se vzgojni ukrepi namesto kazni pri mlajših polnoletnih ne uporabljali bolj kot doslej.

6. Psihološka analiza

Med skupino mladoletnih in skupino mlajših polnoletnih delinkventov smo v raziskavi odkrili vrsto razlik kot tudi skupnih

značilnosti, ki so pomembne za obe skupini. Za obe skupini so značilni tile vidiki:

A) Pri mladoletnikih in mlajših polnoletnih so bile ugotovljene povprečno nižje intelligentnostne sposobnosti. Le kakih 40 % delinkventov v obeh skupinah je povprečno intelligentnih. Vsi drugi so podpovprečni, mejno intelligentni ali celo defektivi.

B) Pri obeh skupinah je ugotovljeno močno poudarjeno zanimanje za avanturistične, erotične in moralne interese kategorije. Pretežno pa oboji odklanjajo glasbene, naravoslovne in politične interese;

C) Iz Mooneyevega testa osebnih problemov je ugotovljeno pri obeh skupinah precejšnje število posameznikov, ki navajajo različne anomalije v konstituciji. Razen tega pa čutijo oboji dokajšno ogroženost od okolja. Oboji tudi odklanjajo šolo in šolsko delo, navajajo neprijetna doživetja v zvezi s šolo ipd. Pri obeh skupinah je mogoče zaslediti pogostne probleme v zvezi z družino in probleme na področju erotičnosti in seksualnosti. Oboji se tudi zanimajo za moralna vprašanja. Značilno poudarjena pri obeh skupinah je nevrotična simptomatika.

Č) Iz Bellovega vprašalnika, ki meri vrsto in stopnjo prilagojenosti, vidimo, da je za obe skupini značilna slabša prilagojenost. Odločne prilagojenosti ni pri nobeni kategoriji. Močno izstopa slabša čustvena prilagojenost. V obeh skupinah je približno polovico takih, ki na vprašanja v testu niso odgovarjali iskreno. Kontrolna vprašanja v tem testu, ki so pokazala težnjo po prikrivanju resničnega stanja, so kolikor toliko lahko opozorili za previdno razlago rezultatov na sploh, zlasti vprašalnikov, kadar jih uporabljamo pri delinkventni populaciji.

D) Rezultati preizkusa s projekтивnimi stavki odkrivajo tele skupne tendence obeh skupin:

a) Odnose do družine dojemajo mlajši polnoletni in mladoletni precej enako. Približno polovica iz ene in druge skupine omenja pozitiven odnos do družine. To se pravi, da so do svojih družin pozitivno razpoloženi, kritični, osveščeni, zavzemajo jasen in aktiven odnos ipd. Približno četrtino mladoletnikov iz ene in druge skupine na viški družine ni dalo odgovora. Četrtina pa se je enakomerno opredelila za manj pozitiven in negativen odnos do družine.

b) Do matere imajo mladoletniki iz obeh skupin izrazito pozitivnejši odnos kot do očeta. V odnosu do matere prevladujeta pri obeh skupinah preobčutljivost in večji optimizem. Do očeta so mladoletniki in mlajši polnoletniki manj kritični pa tudi manj optimistični, vendar enako kot v odnosu do matere preobčutljivi.

Tako za mladoletnike kot za mlajše polnoletne je mati mnogo pomembnejši subjekt čustvene vezave kot oče.

c) V odnosu do prijateljev je v največji meri pri obeh skupinah izražen pozitiven odnos. Približno 25 % posameznikov ni odgovorilo.

č) Mladoletni in mlajši polnoletni nimajo zrelega in izoblikovanega odnosa do drugega spola.

d) V spolnih vprašanjih so mladoletni in mlajši polnoletni dokaj zadržani. Pri obeh skupinah kakih 40 % posameznikov ni odgovorilo.

e) Pri obeh skupinah je poudarjeno izrazito zanimanje za moralna vprašanja. Oboji imajo v odnosu do moralnih vprašanj dokaj pozitiven in aktiven odnos.

f) Pri ocenah preteklosti kot tudi pri planiranju prihodnosti so mladoletni in mlajši polnoletni po večini pozitivno razpoloženi, iz česar bi lahko sklepali na neodkritosčnost in nerealno ocenjevanje resničnih možnosti za naprej kot tudi krivde v preteklosti.

Razen skupnih značilnosti je raziskava odkrila med obema populacijama vrsto razlik:

a) Mlajši polnoletni so nekoliko bolj zainteresirani za naravoslovne in politične interesne kategorije, moralna vprašanja pa bolj privlačujejo mladoletne.

b) Iz Mooneyevega testa o osebnih problemih ugotavljamo, da imajo mladoletni značilno več subjektivnih težav zaradi anomalij v konstituciji in zunanjega videza kot mlajši polnoletni. To kaže, da so mlajši polnoletni nekoliko bolj adaptirani sami nase. Mlajši polnoletni izražajo tudi večje želje po materialni osamosvojitvi, čutijo se precej manj ogrožene od okolja kot mladoletni. Mlajši polnoletni imajo do šole in šolskih obveznosti nekoliko pozitivnejši odnos kot mladoletni.

c) Iz Bellovega vprašalnika o prilagoditvi vidimo, da so mlajši polnoletni značilno bolj socialno prilagojeni kot mladoletni.

č) Največ razlik med obema eksperimentalnima skupinama je bilo ugotovljenih pri projekтивnih stavkih:

— Mlajši polnoletni zavzemajo do svojih družin normalnejši odnos kot mladoletni, pri katerih prevladujeta preobčutljivost in prevelika prizadetost.

— Mlajši polnoletni so v odnosu do materje bolj socializirani kot mladoletni, medtem ko so v odnosu do očeta nekoliko distancirani. Mladoletni imajo nasproti mlajšim polnoletnim do očeta bolj jasen, osveščen, aktivnejši in bolj stabilen odnos. Kaže, da so mlajši polnoletni samostojnejši in da je njihova distanciranost v odnosu do očeta izraz poskusov emancipacije nasproti avtoriteti.

— Mlajši polnoletni so do sodelavcev na službenem mestu bolj optimistični in razumsko usmerjeni kot mladoletni. Mladoletni so temu nasprotno do sodelavcev izraziteje preobčutljivi in čustveno usmerjeni. Kaže, da so mlajši polnoletni realnejši in bolj stabilni pri navezovanju socialnih stikov med vrstniki, medtem ko so mladoletni dosti bolj samostojni in še vedno kolikor toliko vezani na družino.

— Mlajši polnoletni so tudi do vzgojitelja bolj razumsko usmerjeni in bolj samokritični, vendar po drugi strani tudi preobčutljivi in agresivni. Do vzgojiteljev zavzemajo ambivalenten odnos, pri čemer prevladuje negativno stališče. Ta moment je razumljiv, ker pomeni vzgojitelj bolj odrastemu, zlasti če se želi osamosvojiti, večjo oviro in objekt neposrednih frustracij. Nasprotno je razumljivo, da so mladoletni do vzgojitelja tolerantnejši in da zavzemajo do njega bolj čustven odnos. Odnos do vzgojitelja je lahko v neposredni zvezi z odnosom do očeta; v tem primeru se dopolnjujeta oba vidika.

— Mlajši polnoletni zavzemajo v odnosu do nasprotnega spola pozitivnejši, bolj kritičen in bolj optimističen odnos.

— Do vprašanj spolnosti imajo mlajši polnoletni pretežno razumski odnos in so na splošno ob teh vprašanjih zrelejši od mladoletnih.

— Do moralnih vprašanj imajo mlajši polnoletni bolj izoblikovan in jasnejši odnos od mladoletnih.

— Pri ocenjevanju preteklosti in pri planiranju prihodnosti so mlajši polnoletni bolj kritični, samokritični in razumsko usmerjeni kot mladoletni.

Razlike, ki so bile ugotovljene med skupino mlajših polnoletnih in skupino mladoletnih delinkventov, kažejo na večjo zrelost mlajših polnoletnih; ta se izraža zlasti v večji splošni prilagojenosti, v večji kritičnosti in samokritičnosti, v prevladujočem razumskem ocenjevanju odnosov pred čustvenim, v zmernejši občutljivosti, v večji integriranosti, eročnosti in seksualnosti itd. Razlik je cela vrsta in med njimi so nekatere statistično pomembne, mnoge pa dopuščajo oblikovanje hipotez, ki se ob različnih poizkusih ponavljajo in s tem ponovno potrjujejo.

Zrelost je zelo kompleksen pojem in glede na kulturne, ekonomske, podnebne in druge okoliščine tudi zelo relativen. Lahko rečemo, da je zrelost skupen pojem za integrirano, uravnoteženo, prilagojeno, splošno stabilizirano družbeno angažirano osebnost v določenem času in v določenih razmerah.

Zrelost pogojujejo in pospešujejo biološke, socialne in psihološke silnice, ki so od-

visne ena od druge. Proces zorenja, odvisen od bioloških činiteljev, vpliva na psihološke spremembe in te so spet v zvezi s socialnimi dejavniki. Ugodne socialne razmere lahko dozorevanje po psihološki in biološki plati pospešujejo ali zavirajo. Ob upoštevanju celotnosti, relativnosti in zapletenosti pojava zrelosti je vprašanje, če ga lahko določimo z različnimi statističnimi kazalci, ki se nanašajo na posamezne osebnostne poteze.

V raziskavi je npr. ugotovljeno, da so mlajši polnoletni v različnih potezah zrelejši od mladoletnih. To se pravi, da se po eni strani razlikujejo od njih in da imajo drugačne poteze, kot so po splošno priznanih razvojnih merilih značilne za pubertetni oziroma zgodnje adolescentne. Po drugi strani so te poteze bližje oziroma bolj podobne tistim potezam, ki so značilne za poprečje pri odraslih.

To velja npr. za jasnejši in bolj izoblikovan odnos do drugega spola in do spolnosti sploh, bolj izoblikovan odnos do preteklosti in prihodnosti. Pri mlajših polnoletnih je tudi ugotovljeno, da ocenjujejo same sebe in okolico realneje, da so socialno bolj prilagojeni kot mladoletni. Vsi ti in še mnogi drugi razlogi, vidni iz psihološke analize, dokazujejo, da so mlajši polnoletni v procesu dozorevanja precejšen korak pred mladoletnimi in da se vsaj v nekaterih potezah približujejo tistem, kar navadno pojmujejo kot merilo zrelosti oziroma odraslosti.

S tem pa še ni rečeno, da so mlajši polnoletni že dozoreli oziroma da je njihovo zorenje skladno na vseh področjih. Ugotovili smo prav nasprotno, namreč to, da so si mladoletni in mlajši polnoletni v marsičem podobni in da v nekaterih bistvenih potezah, ki so v najtesnejši zvezi s pojmom zrelosti, med obema skupinama ni razlik. To velja npr. za avanturistične tendence. Poleg tega je raziskava tudi pri tistih potezah, kjer imajo mlajši polnoletni prednost, ugotovila, da pri obeh skupinah le prevladujejo komponente, ki nakazujejo nezrelost. Razlike med skupinama so torej relativne in ne pomenijo, da so mlajši polnoletni v celoti bolj zreli od mladoletnih. Ob upoštevanju razlik v populaciji mlajših polnoletnih delinkventov lahko domnevamo, da bo proces dozorevanja hitrejši pri bolj urejenih in počasnejši pri osebnostno manj urejenih oziroma osebnostno motenih. Pri zelo neurejenih je mogoče predpostaviti fiksacije na različnih stopnjah razvoja, pri bolj urejenih pa večjo skladnost v dozorevanju.

Kljub filksacijam in zaostankom pa osebnost s kronološko starostjo nujno napreduje, se razvija in s tem dozoreva, četudi ne eno-

vito na vseh področjih v primerjavi z normalnimi poprečnimi vrstniki enake starosti. Ob tem se nujno postavlja vprašanje, ali bo postajal posameznik s postopnim dozorevanjem tudi bolj socialno prilagojen in manj vedenjsko problematičen.

Sopadanja procesa dozorevanja in stopnje problematičnosti v vedenju ni mogoče predvidevati. To bi lahko pričakovali le pri enakomerno razviti, notranje uravnovešeni integrirani osebnosti, in to na katerikoli razvojni stopnji. Kakor hitro pa je osebnost neenakomerno razvita, četudi je v posameznih potezah že dosegla kulminacijo razvoja, ni mogoče računati s prilagojenim vedenjem. Iz klinične prakse lahko ugotavljamo, da celo čisto dozorela osebnost, kateri se zaradi enega samega neugodnega člena poruši notranje ravnavesje, ni več zmožna prilagojenega vedenja, dokler se spet ne reintegriira. Pri reaktivnih nevrotičnih stanjih pri odraslih pride npr. do celo bolj problematičnega vedenja kot na kateri koli poprejšnji razvojni stopnji. Iz takih razlogov pri mlajših polnoletnih ni mogoče pričakovati manj problematičnega vedenja kot pri mladoletnikih, četudi so delno bolj zreli od njih. Vedenje ne bo odvisno od zorenja na posameznih področjih, pač pa od stopnje notranje uravnovešenosti in integritete, čeprav zrelošč v kompleksnem smislu naposled tudi vključuje prilagojenost v obnašanju.

Po drugi strani pa praktično ni mogoče ločevati katerekoli osebnostne komponente od druge. Tako je tudi proces zorenja nujno povezan z večjo ali manjšo osebnostno urejenostjo. Pri osebnostno neurejenih delinkventih povratnikih največkrat tudi v poznejših letih ne bo mogoče govoriti o zreli osebnosti.

Pa vendar se bodo spremenjali in dozorevali v posameznih komponentah.

Pojem zrelosti in pojem problematičnosti sta dva pomembna vidika, ki sta sicer tesno povezana, vendar ju je treba obravnavati ločeno. Že pri planiranju raziskave kot tudi v fazi analize in sinteze so se raziskovalci zavedali, da je treba računati z obema. Možnost pa, da bi ju ločevali, so izgubili z ugotovitvijo, da sta obe eksperimentalni skupini preveč homogeni in da ni mogoče ustvariti podskupin glede na problematično in neproblematično obnašanje v preteklosti. Zato so se pri razlaganju rezultatov usmerili pretežno na pojav večje ali manjše zrelosti; skušali so ga prikazati glede na stopnjo problematičnosti. To so lahko storili le tako, da so med skupinama primerjali posamezne poteze, ki se po priznanih merilih razvojne psihologije nanašajo na zrelost. Kljub temu so se zavedali, da imajo opravka z motenimi mladoletniki in

mlajšimi polnoletnimi in da njihova motenost lahko izkrivilja jasnejši pogled v problem zrelosti. Za to, da bi dobili jasnejše odgovore na vprašanje, kako se prepletata motenost in zrelost in pa v kakšni zvezi sta stopnja in kvaliteta zrelosti s stopnjo prilagojenosti v obnašanju, bi nujno potrebovali primerjalne skupine v normalni populaciji. Tako zrelost kot problem motenosti, zlasti pa njuno medsebojno delovanje, so kompleksni in zapleteni problemi, ki se jih bo treba lotevati v prihodnje različno. Vsekakor pa odgovor na ta vprašanja daleč presega okvire raziskave in možnost interpretacije dobljenih rezultatov.

7. Socialna analiza

S precejšnjo verjetnostjo so raziskovalci domnevali, da v življenjskih razmerah obeh skupin ne bodo našli značilnih razlik. Ni se jim zdelo verjetno, da bi tisti mladi delinkventi, ki so danes stari 18—21 let, izhajali iz drugačnih okolij in družinskih situacij kot tisti, ki so stari 15—18 let.

Kljub tej domnevi pa so v zbranem građivu ugotovili razlike, ki opozarjajo na to, da gre pri opazovani populaciji vendarle za dve različno strukturirane skupini; to vidimo iz tabele:

Rezultati ugotovitev	% od N		Nivo značilnosti hi ²	N	
	mladoletni	mlajši polnoletni		mladoletni	mlajši polnoletni
— Več mlajših polnoletnih je bilo rojenih na podeželju in je živelno na podeželju	32	53	0,05	47	59
	34	49	0,10	47	57
— Več mlajših polnoletnih je imelo nepopolne družine, od tistih pa, ki so imeli očeta, je imelo več mlajših polnoletnih slab odnos do očeta. Tako je več mlajših polnoletnih le pri enem od staršev ali drugje, od tega nekateri v tuji družini. Med mlajšimi polnoletnimi je bilo več takih, ki so bili nad 3 mesece odsotni iz družine, medtem, ko jih je bilo manj v bolnišnici, so pa kljub temu manj pogosto menjali bivališče kot mladoletni.	36	66	0,01	47	59
	24	45	0,05	41	45
	40	64	0,05	47	59
	4	20	0,01	47	59
— Manj mlajših polnoletnih je bilo v življenju fizično kaznovanih.	49	66	0,05	47	59
	60	27	0,001	47	59
— Glede na to, da so bili mlajši polnoletni starejši, jih je bilo pred oddajo v Radeče ali v celjske zapore več zaposlenih in več v uku so pa dva in večkrat menjali zaposlitev	21	13	0,05	47	59
	72	58	0,05	47	59
— Socialna služba je pred oddajo na prestajanje ukrepa opravljala nad večjim številom mlajših polnoletnih nadzorstvo.	70	86	0,05	47	59
	30	44	0,05	47	59
	35	78	0,01	17	28
— Več mlajših polnoletnih je storilo kazniva dejanja v družbi s polnoletnimi.	15	30	0,10	47	59
	13	29	0,05	47	59
— Na prestajanju ukrepa pa je bilo manj mlajših polnoletnih dvakrat in večkrat disciplinsko kaznovanih.	71	52	0,05	47	59

Predvsem je precej več mlajših polnoletnih izhajalo iz podeželja kot mladoletnih. Med skupinama je bila razlika po rojstnem kraju sicer večja kot po kraju stalnega bivališča tik pred prihodom v vzgojno poboljševalni dom oziroma mladoletniški zapor, ko je postala komaj še značilna. Kljub temu pa je razlika vendarle po dveh merilih tako, da je mogoče domnevati, da je med mlajšimi polnoletnimi več kmečkih otrok (skoraj polovica) kot mladoletnimi (samo tretjina). Glede na to, da je premoženjska kriminaliteta predvsem mestni pojav, je ta ugotovitev vsekakor

pnesenetljiva. Poleg tega je več mlajših polnoletnih izhajalo iz nepopolnih družin.

Ob pojasnitvji, od kod morejo izvirati take razlike v objektivnih življenjskih razmerah obeh skupin mladih ljudi, so iskali odgovor na to vprašanje v dveh smereh. Mogoče je sicer, da so zaradi majhnih vzorcev razlike med skupinama naključne in takih ne bi več našli, če bi opazovanje ponovili kdaj drugič. Mogoče je, da so razlike posledica določenih specifičnih družbenih sprememb pri nas in ob tej hipotezi so se nekoliko dalj pomudili.

Mlajši polnoletni, ki so bili ob koncu leta 1965 stari 18—21 let, so vojna in prva vojna generacija. Ob osvoboditvi je bila tudi Slovenija še napol agrarno področje in jo je visok vzpon industrializacije zajel šele leto, dve pozneje.

Poleg tega je bil delež nezakonskih otrok zlasti v prvih povojnih letih višji kot kasneje, zakonske zvezze pa so se po končanem vojnem obdobju sklepale na hitro, brez posebnega premisleka in so se pozneje pogosto razdirale z razvezami. Naposled je več odraslih ljudi zaradi hudih posledic vojne pod vojni tudi umrlo.

Vsem tem dogajanjem so mladoletniki, rojeni po letu 1948, bolj odmaknjeni. Povojna družbena dinamika jih ni tako prizadela kot njihove starejše vrstnike.

Taka razлага pa odpira nova vprašanja. Kakor življenje posameznika, tako so tudi družbena dogajanja podvržena določeni dinamiki. Ta dinamika je bila vsekakor v prvih povojnih letih mnogo bolj intenzivna kot pozneje. Res pa je, da je dinamika družbenih dogajanj v vsem povojnem obdobju pri nas izredno močna in pestra. Vprašanje je torej, ali so razlike, ugotovljene v življenjskih razmerah otrok, rojenih po vojni, specifične le za to obdobje, ali pa bo mogoče tudi pri poznejših generacijah med različno starimi mladimi ljudmi ugotavljati nekatere bistvene razlike v njihovih življenjskih razmerah. Sicer lahko domnevamo, da bodo ob bolj grobih mjerilih inštrumentih (kakor je socialna anketa, izvedena na podlagi spisov in kratkega pogovora) razlike v življenjskih razmerah bistveno manjše, kot so bile za povojno obdobje. Ni pa izključeno, da bi bilo mogoče z uporabo natančnejših metod tudi kasneje ugotavljati subtilnejše razlike v življenjskih razmerah različno starih otrok.

Objektivno dejstvo, da je bilo med mlajšimi polnoletnimi več kmečkih otrok in otrok iz nepopolnih družin, je imelo tudi vrsto socialnih posledic. Več mlajših polnoletnih je bilo v življenju dalj časa odsotnih iz že takoj okrnjenega družinskega okolja (deloma tudi v zavodski oskrbi), čeprav niso spremenjali bivališča tako pogosto kot mladoletni. Zaradi eventualnih bolezni so bili kot kmečki otroci in kot otroci, za katere je malokdo sploh skrbel, redkeje oddani v bolnišnico.

Nekaterih izmed drugih razlik v socialnih karakteristikah pa ni mogoče razlagati kot zgolj objektivno pogojene življenjske razmere, marveč so lahko tudi posledica dejstva, da so bili mlajši polnoletni, ko so dajali podatke oziroma na katere so se podatki nanašali, starejši od mladoletnih. To so zlasti podatki o zaposlitvi in uku in seveda v zvezi s tem, podatek o pogostnejši menjavi zapo-

slitve. Poleg tega se z višjo starostjo večajo možnosti za izrek ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa in za izvrševanje kaznivih dejanj v družbi s polnoletnimi. Naposled so tisti mlajši polnoletni, ki imajo očeta, v večjem številu primerov izrazili slab odnos do očeta kot mladoletni. To je lahko tudi posledica njihove višje starosti v času opazovanja in s tem v zvezi večje kritičnosti do odraslih oseb.

Posebno razlago so posvetili raziskovalci dvema ugotovitvama. Precej manjši delež mlajših polnoletnikov je bil v vzgojnem poboljševalnem domu oziroma v mladoletniškem zaporu dvakrat in večkrat disciplinsko kaznovan kot mladoletnikov. Če je ugotovljeno, da so bili mlajši polnoletni v življenju dalj časa odsotni iz družin in torej tudi dalj časa v zavodih, potem je ta ugotovitev lahko ali posledica v resnici večje prilagojenosti internatskem načinu življenja ali pa večje sposobnosti, z navidezno prilagojenostjo izigravati zavodske osebje.

Po zbranih podatkih naj bi bili mlajši polnoletni v življenju manj fizično kaznovani kot mladoletni. To je lahko posledica deloma tega, da jih je več živilo ali samo z materjo ali v tujem okolju, to je brez návzožnosti očeta; deloma pa morda tudi posledica tega, da so starejši in so dajali podatke predvsem za neposredno obdobje pred prihodom na prestajanje ukrepa. Pri raziskavi o življenjskih razmerah delinkventne mladine je bilo namreč ugotovljeno, da so bili delinkventni mladoletniki iz sicer popolnih družin do 14. leta starosti v več ko 90 % primerov fizično kaznovani, po 14. letu starosti pa le še v 40 % primerov.¹⁸

Drugi podatki iz socialne ankete za obe skupini sicer ne dajejo statistično značilnih razlik, vendar pa obstoječe razlike v strukturah utrjujejo domnevo, da gre za dvoje vsebinsko različnih struktur. Mnogi podatki potrjujejo tiste insufficientnosti v življenjskih razmerah delinkventne mladine nasploh, ki so nam že znane iz drugih raziskav.

Nazadnje ostane odprto še vprašanje, ali so lahko tako različne življenjske razmere bistveno vplivale na psihično strukturo osebnosti obeh opazovanih skupin. Vprašanje je, ali se lahko razlike, ugotovljene v psihološkem delu raziskave, razlagajo predvsem kot razlike, ki so pogojene z različno starostjo opazovanih oseb, ali pa je v teh razlikah vsebovana tudi okoliščina, da sta živelji opazovani skupini v različnih življenjskih razmerah.

¹⁸ Življenjske razmere delinkventne mladine, Inštitut za kriminologijo, Ljubljana, 1960, str. 41.

Te možnosti gotovo ni mogoče izključiti v celoti, ker pomeni življenjska zgodovina z vsemi posebnostmi tako pomemben dejavnik pri oblikovanju osebnosti, da je nujno že pri manjših spremembah predvideti določen odsev v osebnostni rasti posameznika. Vendar je treba pri tem upoštevati, da je npr. razlika med skupinama glede na to, kje so eni in drugi živelii (mesto: podeželje), tako majhna, da jo komaj še moremo šteti za statistično značilno, čeprav je razlika glede na kraj rojstva večja. Razen tega pa verjetno postajajo razlike med podeželjem in mestom zlasti v Sloveniji zaradi sorazmeroma dobrih prometnih zvez na splošno vedno manjše.

Pomembnejšo korelacijo z osebnostno uravnovešenostjo oziroma stopnjo medsebojne problematičnosti je mogoče predvidevati pri razlikah v družinskih strukturah in trajanju bivanja zunaj družine pri eni in drugi skupini. Mlajši polnoletni so v obeh primerih na slabšem, zaradi česar so imeli slabše možnosti za razvoj in bi lahko pri njih predpostavljali večjo osebnostno motenost. Na podlagi psihološke analize tega momenta ni mogoče potrditi, ker ni bilo mogoče kontrolirati faktorja problematičnosti, čeprav bi morda lahko iz nekaterih rezultatov posredno sklepali, da so mlajši polnoletni bolj čustveno neindeferenčirani, otopeli, manj sociabilni in komunikativni, kar bi bile lahko posledice bolj problematične življenjske zgodovine. To je na rezultate nujno vplivalo, vendar je kljub tej možnosti izstopala večja zrelost mlajših polnoletnih, čeprav se je kazala le v posameznih vidikih. Gotovo pa je, da bi bili rezultati čistejši, s čimer bi se razlike po vsej verjetnosti povečale, če bi bili eksperimentalni skupini glede na življenjske razmere bolj homogeni.

8. Sklepi

Psihološka in socialna analiza skupine mladoletnikov in mlajših polnoletnih sicer v marsičem ni pokazala statističnih razlik med skupinama. Razlog za to je treba verjetno iskat v sorazmerni neznantri starostni razliki med opazovanimi osebami obeh skupin.

Kljub temu pa sta psihološka in socialna analiza opazovanih skupin pokazali tudi take razlike med skupinama, iz katerih je vidno, da mlajših polnoletnih na splošno nikakor ni mogoče enačiti z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj. Statistično značilne razlike, ugotovljene v socialni analizi, kažejo zlasti na večjo prizadetost mlajših polnoletnih. Temeljni izvor njihove prizadetosti pa je problematična družina, iz katere izhajajo. Raziskava je pokazala tudi vrsto razlik, ki kažejo na večjo zrelost mlajših polnoletnih. Njihova

večja zrelost je nujno pogojena že z višjo krotnoško starostjo, ki jim je omogočila, da so si nasproti mladoletnim pridobili več življenjskih izkušenj. Kljub temu pa pri mlajših polnoletnih v prihodnje ni mogoče pričakovati manj problematičnega vedenja kot pri mladoletnih, četudi so parcialno zrelejši od njih. Vedenje ne bo odvisno le od zorenja posameznih področij osebnosti, pač pa od stopnje notranje uravnoteženosti in integritete.

V psihološki in socialni analizi ugotovljene razlike med mladoletniki in mlajšimi polnoletnimi bi bile verjetno še večje, če bi imeli v obeh skupinah večje starostne razlike.

Ugotovitve o razlikah bi lahko narekovale zakonodajalcu previdnost pri urejanju položaja mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj v kazenskem zakoniku. V prepričanju, da obstoe razlike med mladoletnimi in mlajšimi polnoletnimi storilci kaznivih dejanj, je treba iskati tudi enega izmed vidikov za to, da sodišča v Sloveniji in tudi v vsej Jugoslaviji¹⁹ tako redko izrekajo mlajšim polnoletnim storilcem kaznivih dejanj vzgojne ukrepe, ki so predvideni v 1. odstavku 79 k čl. KZ. Sodniki intuitivno vidijo v mlajši polnoletni osebi vendarle bolj zrelo osebnost in jo zato obravnavajo kot polnoletno. Iz podatkov raziskave, pa tudi iz drugih raziskav inštituta za kriminologijo²⁰ izhaja, da sodniki upoštevajo mladost mlajšega polnoletnega storilca kaznivega dejanja kot olajševalno okoliščino in zato izrekajo milejše kazni in pogojne obsodbe. S tem via facti tudi sodniki dejansko priznavajo mladim storilcem kaznivih dejanj poseben položaj, povečujejo pa s tem tudi število že tako problematičnih kratkotrajnih kazni odvzema prostosti.

Kljub ugotovljenim razlikam med mladoletniki in mlajšimi polnoletnimi kaže, da je zrelost mlajših polnoletnih nasproti mladoletnim samo relativno večja. Psihološka analiza je pokazala, da so mlajši polnoletni ob upoštevanju splošnih kriterijev zrelosti v marsičem vendarle še nezreli. Med mlajšimi polnoletnimi je psihološka raziskava ugotovila celo vrsto infantilizmov in potez, ki so podobne potezam pubertetnikov in celo predpubertetnikov. Analiza kaznivih dejanj in zlasti psihološka analiza sta pri skupini mlajših polnoletnih ugotovili poudarjene avanturistične težnje, ki so tako značilne tudi za mladoletnike. Mlajši polnoletni kažejo tako kot mladoletniki tudi slabo prilagoditev na čustvenem področju. Tudi do drugega spola še nimajo zrelih odnosov ter so seksualno in nevrotično nezreli in neintegrirani. Mlajši pol-

¹⁹ Lazarević, ibid, str. 574.

²⁰ Sodna odmera kazni v SR Sloveniji, Ljubljana, 1964, Individualizacija kazni v praksi naših sodišč, Ljubljana 1965.

noletni so tudi zelo nezreli glede načrtov za prihodnost. V tem pogledu je psihološka raziskava ugotovila, da so dokaj nekritični, pre-optimistični in nerealni. Tudi zanimanja za moralna vprašanja so površna in so na ravni predpubertetnikov.

Ugotovitve glede osebnih karakteristik pa vendarle ne dovoljujejo domnevati, da so mlajši polnoletni v duševnem razvoju podobni ali celo enaki mladoletnikom. Razen tega pa jih po osebnih karakteristikah tudi ni mogoče primerjati z drugimi polnoletniki. Po ugotovitvah psihološke raziskave se razlikujejo tako od mladoletnih kot tudi od drugih polnoletnih. Skupina mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj ima posebne značilnosti in lastnosti in zato bi jo morali obravnavati v celoti kot posebno skupino storilcev kaznivih dejanj. S kronološko starostjo in dozorevanjem na biološkem, psihološkem in socialnem področju se človek razvija in se kvalitativno spreminja. To se dogaja tudi, če je človek razvojno zaostal na posameznih področjih in so se posamezna odstopanja v obnašanju oziroma v osebni strukturi utrdila še na prejšnjih razvojnih stopnjah.

Zato kaže, da je zakonski predpis 1. odstavka čl. 79 k KZ, po katerem sme sodišče »izjemoma« izreči mlajšemu polnoletnemu storilcu kaznivega dejanja vzgojni ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa ali oddaje v vzgojni poboljševalni dom, če »je njegova duševna razvitost enaka razvitosti mladoletnika«, neustrezen. To določilo kazenskega zakonika SFR Jugoslavije je podobno paragafu 105 odst. I, t.č. 1 zahodnonemškega Jugendgerichtsgesetza. Uporaba tega določila je v Nemčiji takoj povzročila velike težave. Pri tem zlasti poudarjajo, da se še nobenemu mladinskemu psihologu ali pedopsihiatru ni posrečilo natančno opisati povprečnega mladoletnika, starega pod 18 let. Meja, ki jo je postavil zakon z 18 leti, se je izkazala za umetno, ker ji biološko, psihološko in socio-ško ne ustreza nobena značilna razvojna stopnja mladega človeka.²¹

Nemška literatura si je enotna v tem, da je razvojno psihološko izhodišče paragrafa 105 JGG nejasno in da doraščajočega storilca kaznivega dejanja, ki je izenačen z mladoletnikom, ni mogoče dovolj jasno očrtati.

Podobno kot po nemškem JGG se tudi pri nas postavlja vprašanje, kako naj se določi enakost duševne razvitosti mlajšega polnoletnega z duševno razvitostjo mladoletnika? Kakšna so merila za to enakost? Ali sploh obstajajo merila za takšno merjenje?

²¹ Sieverts, Die kriminalrechtliche Behandlung von jungen Rechtsbrechern (über 18 Jahre) in der Bundesrepublik Deutschland, Berlin 1958, str. 45.

Ta vprašanja je na 4. posvetovanju jugoslovanskega združenja za kazensko pravo in kriminologijo leta 1964 v Sarajevu postavila skupina beograjskih psihologov, ki praktično delajo v centrih za socialno delo, v observacijskih zavodih in v inštitutu za kriminološka in kriminalistična raziskovanja. Poudarili so, da je stopnjo duševne razvitosti praktično izredno težko zanesljivo določiti in razen tega tudi ni zadostni indikator za to, da bi mlajše polnoletne obravnavali enako kot mladoletne storilce kaznivih dejanj. Zlasti so poudarili, da ni določnih kriterijev niti definicije za posamezne vidike zrelosti. Če se govori o čustveni, ali intelektualni zrelosti dvajsetletnika, se lahko govori samo o njegovih odstopanjih od poprečja za to starost. Tega rezultata ni mogoče enačiti in vzporejati z intelektualno in čustveno zrelostjo mlajših ali starejših, kajti nezrel dvajsetletnik nikakor ni tak kot npr. zrel osemnajstletnik. Iz tega torej izhaja, da se zrelost posameznih starostnih dob ne more enačiti s stopnjo zrelosti drugih razvojnih dob. Zato tudi ni mogoča enotna lestvica zrelosti za vse starostne dobe. To njihovo mnenje se sklada tudi z mnjenji v strokovni literaturi, minenji ki poudarjajo, da je zaradi pomajkanja ustreznih psiholoških mjeril nemogoče odrediti stopnjo moralnega in duševnega razvoja.²²

Ob sedanji ureditvi položaja mlajših polnoletnih v kazenskem zakoniku se zelo resno postavlja vprašanje, kakšen smisel je v takem ustanavljanju posebne skupine mlajših polnoletnih storilcev v kazenskem zakoniku, da zajame le izjemne primere zapoznelega dozorevanja. Pri tem pa zakonodajalec tudi glede teh izjemnih primerov zapoznelega dozorevanja ureja položaj mlajših polnoletnih, pri katerih je izkazano zapozneno dozorevanje, tako, da more sodišče v že tako izjemnih primerih le fakultativno in zopet samo izjemno uporabiti nekatere vzgojne ukrepe za te mlajše polnoletne. Zaradi teh izjemno izjemnih primerov verjetno res ne bi kazalo ustvarjati posebne kategorije storilcev kaznivih dejanj.

Verjetno zaradi take ureditve položaja mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj v 1. odstavku 79 k čl. KZ sodniki prav tako izjemno izrekajo mlajšim polnoletnim strožje nadzorstvo ob pogojni obsodbi, čeprav izrekanje tega ukrepa niti ni odvisno od duševne razvitosti mlajšega polnoletnega storilca.

Raziskava je ugotovila, da mlajši polnoletni niso zrele osebnosti. Zato kaže, da jih je treba v celoti obravnavati drugače kot druge polnoletne storilce kaznivih dejanj. To narekuje, da bi bilo vsekakor treba obdržati sku-

²² Glej Jugoslovanska revija za kriminologiju i krivično pravo 1964, br. 4, str. 601—602.

pino mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj, vendar pa bi bilo nujno položaj te skupine storilcev v kazenskem zakoniku sprememniti in na novo urediti.

Po novi ureditvi njihovega položaja v kazenskem pravu bi bilo treba de lege ferenčna upoštevati njihovo specifično osebnostno strukturo, možnost prevzgoje, potrebo po večjem poudarku na dopolnilnem šolanju in še posebej na izučevanju oziroma priučevanju poklica.

Mlajši polnoletni storilci kaznivih dejanj so ljudje tlik pred vstopom v zrelo obdobje, ko bodo morali začeti samostojno življenje in prevzeti resnične dolžnosti ter socialne obveznosti kot odrasli ljudje. Praviloma bi morali biti po 18. letu že šolsko in poklicno izoblikovani in pripravljeni na zahteve socialnega okolja. Nasprotno ugotavljamo, da mlajši polnoletni storilci kaznivih dejanj nimajo potrebne šolske izobrazbe, največkrat niti ne obvezne, da še niso poklicno usposobljeni, da so pogosto menjali delo in da so na sploh slabo pripravljeni za življenje. Zato je razumljivo, da so nestrpni in da bi želeli v čimkrajšem času ustvariti vsaj nekatere možnosti za samostojno življenje. Zato so negotovi, impulzivni in nepristopni. To, da jim je omejena prostost, prenašajo zelo težko, sodijo, da zamujajo še edino priskočnost, da bi nekaj dosegli v svoji poklicni izobrazbi. Zato se njihova agresija pogosto kaže v odnosu do vzgojitelja ali do paznika, kateri jim pomeni največkrat najbolj neposredni vzrok, da morajo biti zaprti.

Na temelju izkušenj in ugotovitev raziskave kaže, da bi morale biti kazenske sankcije za mlajše polnoletne storilce kaznivih dejanj predvsem take, da bi bilo mogoče ustvariti potencialne možnosti za njihovo boljšo prilagoditev življenju, razen tega pa bi bilo treba tem osebam nuditi socialno in moralno oporo s psihološkim svetovanjem in vodenjem. Metodologija v tej smeri sicer še ni izdelana, vendar si ob poznanju cilja ni mogoče misliti, da delo v tej smeri ne bi bilo mogoče in uresničljivo.

Pri mlajših polnoletnih nikakor ni mogoče postavljati enakih vzgojnih ciljev kot pri mladoletnikih ali celo otrocih, ker so le bolj odrasli, samostojnejši, ker ne sprejemajo slepo avtoritetno, ker se čutijo prepuščene samim sebi, ker so pred vstopom v samostojno življenje, za katero pa največkrat še niso usposobljeni. Prav v tem potrebujejo pomoči.

Zato mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj ne bi smeli obravnavati v istem zavodu kot mladoletne. Mladoletniki, zlasti mlajši, so glede na povsem drugačne življenjske probleme pa tudi glede na svojo osebno strukturo drugače dojemljivi in se dajo dru-

gače oblikovati. Zanje so še primerne klasične oblike šolanja, oni jih tudi deloma sprevajajo, in sicer drugače kot mlajši polnoletniki.

Obdobje mlajše polnoletnosti naj bi po psiholoških kriterijih trajalo od 18. do 25. leta. Obdobje sedmih let pa ne more biti po nikakršnih kriterijih toliko enotno, da bi lahko v vseh primerih uporabljali enake postopke. Tudi v kategoriji mlajših polnoletnikov bi bila pri izvrševanju sankcije potrebna individualizacija in različno grupiranje.

Zato bi bilo treba iskati težišče za novo ureditev položaja mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj v kazenskem zakoniku v tem, da bi zanje predvideli razen kazni in varnostnih ukrepov tudi še ustrezne vzgojne ukrepe. S temi pa bi jim bilo treba omogočiti uspešnejše privajanje k delu, zlasti s tem, da bi dosegali uspehe v krajsih časovnih razmikih.

Med sankcijami bi bilo treba predvsem predvideti samostojen ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa. Iz dokumenta o posebnih ukrepnih prevencije in obravnavanja, ki se nanaša na mlajše polnoletne in ki ga je Organizacija združenih narodov pripravila za svoj III. kongres o preprečevanju hudoščinstva in o obravnavanju hudoščin (avgusta 1965 v Stockholm) ²³ izhaja, da je probacija (strožje nadzorstvo skrbstvenega organa) v mnogih državah dala zadovoljive uspehe. Pri tem pa dokument tudi ugotavlja, da je njena uporaba napredovala zelo počasi, zlasti zaradi nasprotovanja javnega mnenja, da bi se sprejela taka oblika obravnavanja. Samostojen ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa je pri nas sicer predviden, vendar pa je njegova uporaba mogoča le ob posebnih pogojih. Raziskava je pokazala, da ga sodišča le redko uporablja.

Razen obravnavanja na prostosti je treba predvideti tudi specialno obravnavanje mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj v ustanovah zaprtega, polodprtrega in odprtrega tipa. V tem sovpada ta raziskava z raziskavo inštituta za kriminologijo v Ljubljani o grupiraju obsojencev, raziskavo, ki je za mlajše polnoletne tudi predvideva poseben zaprt zavod, medtem ko je za mlajše polnoletne v domovih odprtrega oziroma polodprtrega tipa ²⁴ predvidela le posebne bivalne enote v okviru domov za odrasle. Po okvirnem predlogu omenjene raziskave bi imel zaprti dom za mlajše polnoletne normalno zavarovanje.

²³ Dokument A/CONF 26/6 točka 100.

²⁴ Oba domova bi bila pod isto upravo, brez ograje in drugih zavarovalnih naprav, z zeleno površino, blizu mestnega centra. Obsojenci iz odprtrega doma bi odhajali na delo v mesto in bi se po delu vračali v dom. V polodprttem domu pa bi delali obsojenci v domskih delavnicah ali v delavnicah, ki bi bile v bližini doma.

Mlajši polnoletni bi se v zavodu teoretično in praktično učili za delo v industriji. Glede obravnavanja je predvidena skupinska in individualna terapija, svetovanje, smiselna organizacija prostega časa v sporazumu s stalnim timom. V zavodu naj bi bilo organizirano delno samoupravljanje mlajših polnoletnih s pomočjo vzgojiteljev. Zavod bi bil v bližini vzgojnega poboljševalnega doma.

Kazenska sankcija naj bi se imenovala oddaja v vzgojno poboljševalni dom za mlajše polnoletne in naj bi bila podrobnejše urejena tudi v zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij. Trajanje bivanja v zavodu naj bi se določilo pozneje po uspehu prevzgoje. V zavodu naj bi mogli mlajši polnoletni ostati najmanj eno leto, najdalj pa do 25. leta starosti. To kazensko sankcijo kot tudi strožje nadzorstvo skrbstvenega organa bi bilo šteti med vzgojne ukrepe, ki bi dali mlajšim polnoletnim storilcem kaznivih dejanj učinkovito možnost, da bi se jim s specifičnim obravnavanjem omogočila resocializacija.

Uporabo teh dveh vzgojnih ukrepov bi bilo treba predvideti tako, da bi jih sodišča lahko izrekala namesto kazni, ki so sicer predvidene za posamezna kazniva dejanja. Pri tem naj bi se možnost alternativne uporabe vzgojnega ukrepa oziroma kazni praviloma predvidela za vse mlajše polnoletne storilce kaznivih dejanj v splošnem delu kazenskega zakonika. Za izbiro vzgojnega ukrepa pa naj bi veljala načela 1. odstavka 70. čl. KZ. To bi bilo treba posebej opredeliti v določilih, ki bi urejala položaj mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj.

Poleg teh posebnosti glede kazenskih sankcij za mlajše polnoletne storilce kaznivih dejanj bi bilo treba obdržati dosedanje možnost izrekanja strožjega nadzorstva skrbstvenega organa ob pogojni obsodbi.

Pri tem je treba poudariti, da bi se strožje nadzorstvo ob pogojni obsodbi v Jugoslaviji že sedaj lahko uporabilo v širšem obsegu, saj je v raziskavi ugotovljeno, da sodišča izrekajo ta ukrep razmeroma zelo redko. V Sloveniji socialna služba sicer še ni idealno organizirana, vendar kaže, da bi več izrekanja strožjih nadzorstev skrbstvenega organa ob pogojni obsodbi sililo socialno službo v to, da tej veji socialnega dela posveti večjo pozornost. Tudi občinske skupščine in centri za socialno delo bi začutili, da je treba za to službo nastaviti posebnega socialnega delavca, ki bi se lahko specializiral za izvajanje strožjega nadzorstva. Ugotovitve psihološke raziskave so potrdile tuje izkušnje, da mlajši polnoletni storilec kaznivega dejanja potrebuje pomoč, zlasti glede strokovnega usposabljanja in preživljavanja prostega časa. Mlajši polnoletni potrebuje tudi različne nasvete in psihoterapevtično ob-

ravnavanje. Resolucija sarajevskega posvetovanja priporoča, da je treba v okviru zakonitih določil in objektivnih možnosti v praksi sodišč v prihodnje bolj široko uporabljati določbe kazenskega zakonika o mlajših polnoletnih storilcih. Kaže pa, da so sodniki, ki so določili mlajše polnoletne, še premalo seznanjeni z resolucijo. Po drugi strani pa so tudi nezupljivi zaradi nezadostne pripravljenosti socialne službe, da bi ta ukrep izvedla tako, kot je to potrebno²⁵. Glede tega pa kaže, da bi s širšo uporabo ukrepa strožjega nadzorstva ob pogojni obsodbi po eni strani lahko nudili pomoč večim mlajšim polnoletnim storilcem kaznivih dejanj vsaj tam, kjer je ta služba že kolikor toliko dobro organizirana. Po drugi strani pa bi širša uporaba strožjega nadzorstva skrbstvenega organa ob pogojni obsodbi lahko vodila tudi do tega, da bi se ta služba še bolj razvila in naposled tudi izboljšala.

V zvezi z izvajanjem strožjega nadzorstva skrbstvenega organa ob pogojni obsodbi pa bo treba tudi predvideti nadzorstvo sodnikov nad izvajanjem tega ukrepa. Raziskava je pokazala, da tega nadzorstva sodniki praviloma sploh ne opravljajo. Vzrok za to je morda tudi v tem, da ni pozitivnega določila, ki bi nalagal sodnikom obveznost, da nadzirajo izvajanje strožjega nadzorstvenega skrbstvenega organa, ki so ga izrekli mlajšemu polnoletnemu storilcu kaznivega dejanja ob pogojni obsodbi. Verjetno je, da bi se nadzorstvo o izvajaju strožjega nadzorstvenega skrbstvenega organa že sedaj lahko uveljavilo z okrožnico sekretariata za pravosodje in občupravo, kateri bi sledilo delovno posvetovanje vseh kazenskih sodnikov Slovenije, na katerem bi obravnavali problematiko mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj.

Sprememba ureditve položaja mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj v kazenskem zakoniku bi zahtevala spremembe tudi v zakoniku o kazenskem postopku. V tem pogledu je nekaj priporočil dala že resolucija sarajevskega posvetovanja.

Razen priporočil iz sarajevske resolucije za spremembo zakona o kazenskem postopku kaže vnesti še nekaj sprememb. Predvsem bi morale biti tudi obravnavne zoper mlajše polnoletne osebe tajne. Pri mlajših polnoletnih storilcih kaznivih dejanj gre prav tako kot pri mladoletnikih za ljudi, ki so komaj začeli živeti, ki si še niso ustvarili možnosti za življenje, zaradi česar bi jih lahko v njihovih nadaljnjih prizadevanjih močno zavrlo dejstvo, da bi bila z njihovim kaznivim dejanjem seznanjena javnost.

²⁵ Glej Vasiljević, Kriminalitet maloletnika, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, 1965, br. 2, str. 149.

Resolucionja sarajevskega posvetovanja je tudi priporočila, da bi bilo zaželeno, upoštevaje možnosti sodišč, da bi mlajše polnoletne storilce kaznivih dejanj sodili posebni senati ali pa senati za mladoletnike. Verjetno ne bi bilo težav, če bi se z letnim razporedom poslov le enemu kazenskemu sodniku dodelili v obravnavanje vse mlajši polnoletni storilci kaznivih dejanj. To bi veljalo predvsem za večja sodišča, ker pri manjših sodiščih tako le en sodnik obravnava vse kazenske zadeve.

V sklepih raziskave predlagamo, naj bi vse mlajše polnoletne storilce kaznivih dejanj načeloma sodil sodnik za mladoletnike. Če pa to ne bi bilo mogoče, ker je sodnik za mladoletnike že polno zaposlen z mladoletniki, tedaj naj bi mlajše polnoletne storilce kaznivih dejanj obravnaval drug sodnik. Le-ta bi moral biti prav tako kot sodnik za mladoletne deležen dodatne izobrazbe iz kriminologije, psihologije, socialnega dela, pedagogike itd.

Raziskava je pokazala, da sodišča v postopkih zoper mlajše polnoletne storilce kaznivih dejanj zelo redko pritegujejo psihiatre, psihologe in socialne delavce. Na sarajevskem posvetovanju so posamezni sodniki jasno izrazili določen odpor proti pritegnitvi strokovnjikov, ki bi jim omogočili večji vpogled v strukturo osebnosti. Drugi sodniki so zopet tožili, da je ustreznih strokovnjakov še pre malo; to je sicer res, vendar pa to ne izključuje uporabe strokovnjakov, ki se že ukvarjajo s tem delom. Nekateri so tudi navajali,

da je pritegovanje strokovnjakov za sodišče predrago. Pri tem pa je povsem prezrto dejstvo, da je objektivno še dražje, če se zaradi izrečenega neustreznega ukrepa mlada oseba ponovno pojavi pred sodiščem. Pri tem se v večini primerov tudi že zamudi pravi čas za resocializacijo, ko je bil storilec kaznivega dejanja še bolj dojemljiv in bolj dostopen za ustrezeno obravnavanje. Tako lahko nastane nepopravljiva škoda. Nujno je, da se zaradi čimvečje individualizacije kazenske sankcije čim bolje spozna osebnost storilca. To pa ni mogoče, ne da bi sodišču pomagali psihiatri, psihologi in socialni delavci. Posebna skupina mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj naj bo praktikom jasnejša smernica pri uporabi ideje individualizacije v kazenskem postopku za uspenejši boj zoper kriminal in ustrezejšo resocializacijo te skupine storilcev kaznivih dejanj.

Naposled kaže, da bi večje upoštevanje posebnosti mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj in upoštevanje pomembnosti njihovega posebnega obravnavanja lahko dosegli tudi s tem, ko bi v zakoniku o kazenskem postopku predpisali, da bi morala sodišča v svojih določbah utemeljevati, zakaj v konkretnem primeru niso uporabila vzgojnega ukrepa in zakaj so se odločila za kazen. Videti je, da bi tako bila sodišča prisiljena, da bi se bolj poglobila v ugotavljanje osebnosti storilca in v končni posledici tudi v izbor ustrezne kazenske sankcije.

Criminality of Young Adults and Disposal of their Cases by the Courts of SR Slovenia

By Bronislav Skaberne, LL. D. Senior Scientific Research Worker, Institute of Criminology,
Ljubljana

The law amending the Criminal Code of June 30, 1959 introduced into the Yugoslav criminal law system a special group of offenders. These are persons who committed a criminal offence after having attained the majority as defined by the private law (i. e. after the age of 18), but having not completed 21 years at the moment of trial. These offenders are called by the law »young adults« (Criminal Code, Art. 79 k). Adopting this solution, the Yugoslav legislator followed legal solutions adopted in foreign systems. Apart from some empirical data set forth by Dr Lazarević in his doctor thesis »The Legal Status of Young Adults in the Criminal Law« (Belgrade 1963), this group of offenders had not yet been object of scientific research in Yugoslavia. Since the courts allow for the legal regu-

lation of this group of offenders to a very limited extent and since their particularities are almost completely unknown, the Institute of Criminology at the Law Faculty of Ljubljana decided to carry out a research on this subject.

The introduction to the research describes the historical development of the criminal law provisions applicable to young adult offenders and gives a survey of legal solutions concerning this group of offenders in the legal systems of France, Italy, Austria, Brasil, Greece, Switzerland, Western Germany, Norway, Finnland, Sweden, England and Portugal as well as in the projects adopted in Belgium, France, Poland, Switzerland and Western Germany. On grounds of statistical court cards, the research presents basical data on young adults of slovene nationa-

lity (sex, nationality, professional structure, matrimony, age, formal education, place of perpetration), their criminality and the way they were treated by the courts. Statistical cards covering the period 1960—1964 were taken into consideration.

The psycho-social characteristics of young adult offenders were established according to a psychological and social analysis applied to a group of 47 minors and 59 young adults, inmates of the educational-reformatory house at Radeče and the juvenile detention home at Celje in December 1964.

Both groups were tested by means of the following psychological methods:

- Army-Beta intelligence test;
- Film interest test;
- Bell's questionnaire on adjustment;
- Money's questionnaire on personal problems;
- Sacks sentence completion test which was construed in the way to evoke moral judgments and standpoints on various social relations;
- estimative scale of attitudes construed specially for this occasion.

By these methods, which have been applied several times in the practical work with juvenile delinquents in Slovenia, we tried to establish certain personal features and consequently, the stages of maturity of the tested persons. The latter should have been established particularly by means of projective sentences and estimative scale.

There was a special interview sheet worked out for the purpose of social analysis. By means of an interview and partly also by utilizing the statements taken from the personal records of the inmates, the social worker at the educational-reformatory house at Radeče then carried out a social inquiry of the chosen inmates of both groups.

Finally a special survey relating to the courts was elaborated in order to establish by which judges (e. g. juvenile judges, judge processing adult persons or a special judge) the young adults are processed through within the particular courts.

According to the statistical data, until 1963 the number of convicted young adults has been growing every year in Slovenia. The survey of crime rates makes this phenomenon very obvious. The crime rates calculated for 100 000 inhabitants of the corresponding age are following:

	Minors	Young adults	Other adults
1960	517	1522	938
1961	519	1516	870
1962	525	1677	888
1963	580	1884	912
1964	613	1727	766

In the observed period already the trend of crime rates is the most significant for the young adult offenders. The geometrical averages calculated for the observed age groups are the following: minors = 107, young adults = 112, adults = 92.

The group of young adult offenders would probably be even greater if the boys were not obliged to enter the military service after they have completed the age of 20.

In the observed 5-years-period the courts in Slovenia sentenced yearly 1253 young adults on an average. Among them, there were 1057 or 84,2 p. c. male and 196 or 15,8 p. c. female persons. Among persons of male sex, 880 convicted young adults in one year's average were of slovene nationality and 177 of other yugoslav, non-yugoslav and minority nationalities. Among the latter, 90 on one year's average were Croates, 40 from Bosnia and Herzegovina and 25 were Serbs. For the purpose of a greater homogeneousness, the further research was limited only to young adult offenders of slovene nationality.

About 95 p. c. of young adult offenders of slovene nationality are single. In one year's average 39 persons are married. L a z a r e v ić found out that in the group of 700 young adults in the age between 18 and 25 years which he examined in the penitentiary at Rab, 82,9 p. c. were single and 17,1 p. c. married. This difference should not surprise since the offenders in this age of other yugoslav nationalities which are sent almost exclusively to the penitentiary at Rab, generally conclude marriage earlier than the Slovenes.

The great majority of the convicted young adults (61,7 p. c.) has not finished the eight-years-school, 15,4 p. c. finished it and 12,5 p. c. completed a higher school. 20 (0,4 p. c.) young adults had no formal education at all. Also L a z a r e v ić, examining the convicted young adults at the penitentiary at Rab established that the overwhelming majority (69,7 p. c.) had not completed the eight-years-school.

The structure of offences shows that the most criminal offences committed by young adults of slovene nationality in the 5-years period were offences against property (47,2 p. c.) and among these the most frequent (37,3 p. c.) were thefts of all kinds (ordinary theft, Criminal Code, Art. 249, aggravated theft, Criminal Code, Art. 250, petty theft, Criminal Code, Art. 259). On the next places are offences of violence (23,2 p. c.), criminal offences against the safety of traffic (8,5 p. c.) and illicit crossing of the state frontier (7 p. c.). Thus 85,9 p. c. of all criminal offences committed during the 5-years-period by young adults of Slovene nationality are covered by criminal offences cited in the previous sentence.

The research gives also a comparative analysis of juvenile delinquency, offenses of young adults and other adult persons for the period

1960—1964, according to the data established by the Institute of the SR of Slovenia of statistics.

In all three groups the most numerous are perpetrators against property. The proportions of these criminal offences differ according to the specific groups and amount to 76,3 p. c. for minors, 50,4 p. c. for young adults and 28 p. c. for other adult persons. In the second place are criminal offences against life and limb. Here again, the proportions differ and amount to 10 p. c. for minors, 20,1 p. c. for young adults and 21,6 p. c. for other adult persons. As far as young adults are concerned, in the third place are criminal offences against the safety of traffic, their percentage being of 6,7 p. c. for young adults and 13,4 p. c. for other adult persons. In the group of minors the third place comes up to the criminal offences of the illicite crossing of the state frontier. The percentage of these criminal offences is 3 p. c. for minors, 6,3 p. c. for young adults and only 1,6 p. c. for other adult persons.

Various opinions in the literature maintain that violent criminal offences are characteristic for young adult persons. In Slovenia, the share of young adults in the whole criminality of serious and violent criminal offences, in the period 1960—1964, was the following:

1960—1964	absolute number	percentage
aggravated theft	596	36,7
theft in nature of robbery, robbery and aggravated cases	41	35,7
participation in a brawl	122	22,6
rape	25	17,0
murders	29	15,0
grievous bodily injury	258	13,7
light bodily injury	775	10,7
threatening with dangerous instruments in a brawl or a quarrel	72	9,7
total	1929	15,2

The above established percentages of young adults convicted for violent and grave criminal offences in Slovenia are not at all insignificant. After all, also the percentage of young adults in the whole criminality of violent and grave criminal offences is significant (15,2 p. c.). This is demonstrated even more evidently by the crime rate (calculated for 100 000 inhabitants between 18 and 21 years and over 21 years) which amounts to 2517 for young adults and to 1154 for other persons.

In connection with these statements attention has to be called to the opinion of Illchmann Christ who sustains that the gravity of a criminal offence committed by a young adult cannot serve as a measure of mental maturity and

a ground for unfavourable prognostical judgement; it is rather a sign of immaturity and of a need for direction.

Recidivism (repeated conviction) has been established at 666 or 15,1 p. c. of young adults of slovene nationality. There were 10,6 p. c. of persons who relapsed once and 4,5 p. c. of offenders who relapsed twice or more times. Among perpetrators of criminal offences against property there are 21 p. c. of recidivists, this percentage being of 10,1 p. c. for criminal offences against life and limb, of 14,5 p. c. for criminal offences of illicite crossing of the state frontier and of 3,4 p. c. for criminal offences against the safety of traffic. More than two fifth of recidivists — offenders against property (43 p. c.) and offenders against life and limb (41,7 p. c.) — relapsed into criminal offences of the same kind. The established percentage of recidivists is probably even greater, since all records do not contain reports on criminal evidence and the previous convictions are not established with certainty.

In the course of the observed 5-years-period the courts imposed suspended sentences upon 54,8 p. c. of young adults. The share of suspended sentences differs according to the various kinds of criminal offences. The most suspended sentences (every year except 1962 more than 71 p. c.) were imposed upon young adults who committed criminal offences against the safety of traffic, this percentage being the lowest for criminal offences of the illicite crossing of the state frontier (every year more than 20 p. c. on an average).

Although the courts have possibility to impose upon young adults except the suspended sentence also the measure of intensified supervision by the guardianship agency, they made use thereof very rarely. Out of 2.412 young adults upon whom a suspended sentence was imposed, the measure of intensified supervision by the guardianship agency was applied only in 24 or 1 p. c. of cases.

The data on educational measures applied to young adults in the sentencing practice of Yugoslav courts collected by Lazarević in his report to the 4th Meeting of the Yugoslav Association of Criminal Law and Criminology (Sarajevo, October 1964), prove that in the period 1960—1963 incl. (i. e. a period, one year shorter than the one observed in this research) the Yugoslav courts imposed suspended sentences upon 62,6 p. c. of young adults but that they applied the measure of intensified supervision by the guardianship agency conjointly to the suspended sentence only in 479 or 2,3 p. c. of cases. The comparison between these data and those obtained in our research, which however are limited only to young adults of slovene nationality and do not refer to all young adults convicted by slovene courts, proves that the established

differences are quite significant with regard to both, suspended sentences (their number is smaller in Slovenia) and measures of intensified supervision by the guardianship agency applied in conjunction with the suspended sentence (in Slovenia, there were less cases of intensified supervision). It follows from data collected by Lazarević that this result remains the same even if all young adults upon whom the slovene courts imposed a suspended sentence are taken into consideration.

The application of the measure of intensified supervision by the guardianship agency in conjunction with the suspended sentence being thus very rare, the research further more established that this measure was even more rarely executed. In the records, reports on the execution of the measure were found only in 4 or one sixth of the cases. The reason for this could perhaps be found in the circumstance that the measure of intensified supervision had been imposed exclusively by judges processing adult persons. But it should be sought also in the lack of a binding legal rule providing for a control of the execution of the intensified supervision by the judges in cases where they order this measure on young adults in conjunction to the suspended sentence.

As far as the unsuspended penal sanctions imposed upon young adults are concerned, the research established that the great majority of young adults were sentenced to imprisonment (70 p.c.), 17,7 p. c. to fines and only 7,9 to strict imprisonment. In a half of cases where imprisonment was imposed, its length did not exceed 3 months, in one quarter of cases it did not exceed 6 months. If the gravity of criminality of young adults were measured by the inflicted punishments, it could be characterized mostly as slight, since only 491 or 11,1 p. c. of all young adults of slovene nationality were sentenced to imprisonment exceeding one year.

During the whole 5-years-period the courts made use of educational measures and reprimand only in 82 or 4,2 p. c. of unsuspended sentences imposed upon young adults, whereby the reprimand was applied in 68 or 3,4 p. c. of cases.

In terms of Art. 79 k, par. 1 of the Criminal Code, the court may in exceptional cases order educational measures of intensified supervision by the guardianship agency as well as committal to an educational-reformatory house upon a young adult »whose mental development corresponds to that of a minor«. In the whole 5-years-period the courts applied this provision of the Criminal Code only to 13 (0,29 p. c.) out of 4399 convicted young adults.

According to Lazarević's statements all yugoslav courts too, had made use of the educational measures in place of punishments extremely rarely. During the 4-years-period observed by Lazarević, out of 33 479 cases of

convicted young adults they made use of the provision of art. 79 k, par. 1 of the Criminal Code only in 129 (0,39 p. c.) cases. As well in Slovenia as in Yugoslavia the rear application of educational measures in place of punishments is characteristical for all the observed years. Avoiding the application of educational measures could have been justified only during the first years after the new legal rules relating to young adults were adopted. However, after their introduction one would have expected an increase of the application of educational measures every year. Such a development of the treatment of young adults could be observed in the Federal Republic of Germany, where the status of growing up young people between 18 and 21 years is regulated in a way very similar to that adopted in Yugoslavia.

No doubt, the psychological and social analysis of groups of minors and young adults did not register any statistically significant differences between the two groups in several aspects. The reason for that has to be sought in the relatively slight difference of age between the observed persons of both groups.

Nevertheless, the psychological and social analysis of both observed groups pointed also at such differences between the two groups which prove that young adults can generally not be equalized with minors. Statistically significant differences, established in the social analysis particularly point at the fact that young adults are more susceptible than minors. The basic reason for this susceptibility represents the problematical family surroundings they come from. The research registered also a series of differences proving the greater maturity of young adults. The latter is necessarily conditioned by their higher age which enabled them to acquire more life experiences in comparison to minors. Nonetheless, one cannot presume for the future that the behavior of young adults will be less problematical than that of minors, although the first are partly more mature than the latter ones. The behaviour will depend not only on the ripening of some particular spheres of personality, but also on the degree of mental balance and integrity.

The differences between minors and young adults established in the social analysis would probably be even more significant if the differences of age between them were greater.

In spite of the established differences between minors and young adults, the maturity of young adults as compared to that of minors seems to be higher only relatively. The psychological analysis set forth that — taking into consideration the general criteria of maturity — young adults are still not mature in many respects. The psychological analysis on young adults established a whole series of infantile characteristics and traits

resembling those of persons in puberty or even in state prior to puberty. In the analysis of criminal offences and particularly in the psychological analysis applied to the group of young adults, insistent adventurous tendencies, otherwise so characteristic for minors, were established. Young adults as well as minors, demonstrated a small capacity of adjustment in the emotional sphere. Furthermore, they have no mature relations to the other sex and they are sexually and neurotically immature and unintegrated. Young adults are also very immature in regard to the future plans. In this respect the psychological analysis established that they are quite uncritical, too optimistic and unrealistic. Also their interests for moral problems are superficial and do not exceed the level of persons in stage prior to puberty.

However, the established facts concerning the personal characteristics do not allow presumption that the mental development of young adults is resembling or even identical to that of minors. Besides that, their personal characteristics cannot be compared to those of adult persons either.

According to the facts established by the psychological analysis they differ from both, minors and other adult persons. The group of young adult offenders has particular attributes and qualities and should therefore be treated in its entirety as a special group of offenders. In the process of growing up and ripening, which is taking place in the biological, psychological and social field, human beings are developing and changing in their quality. The same is true in cases where a person's development is retarded in certain fields, so that the deviations of behaviour or personal structure have already been fixed in the previous development stages.

It seems therefore, that the provision of art. 79 k, par. 1, of the Criminal Code by virtue of which the court may »in exceptional cases« order educational measures of intensified supervision by the guardianship agency or committal to an educational-reformatory house upon a young adult »whose mental development corresponds to that of a minor« is inexpedient. This provision of the Yugoslav Criminal Code corresponds to § 105, par. 1, No. 1 of the »Jugendgerichtsgesetz« (JGG) of Western Germany. The application of this provision in Western Germany met immediately with considerable difficulties. It is maintained that no juvenile psychologist or pedopsychiatrist had yet succeeded to describe precisely an average minor under 18 years. The limit of 18 years chosen by the Code turned out to be an artificial one, since no characteristic development stage of a young person is in accordance with it neither from biological, nor psychological and sociological point of view. The German literature

is unanimous in asserting that the evolutionary and psychological starting point of § 105 JGG is not clear and that an offender in the course of biological growth which should be equalized with a minor cannot be characterized with a sufficient precision.

In Yugoslavia too, like in the framework of the German »Jugendgerichtsgesetz«, the question arises, how to determine the equivalence of mental development of a young adult with that of a minor. What are the measures of this equivalence? Do they exist at all?

At the 4th Meeting of the Yugoslav Association of Criminal Law and Criminology which took place in 1964 in Sarajevo, these questions were started by a group of psychologists from Belgrade working practically in the Centres of social work, in observation homes and in the institute of criminology and criminological research. They emphasized that the stage of mental development can hardly be defined with precision for the purposes of practical work and moreover, that it cannot serve as an indicator for equivalent treatment of minors and young adults. They hold in particular, that there exist neither precise criteria nor definitions of the individual manifestations of maturity. If the question is of the emotional and intellectual maturity of a 20 years old person, one can speak only about his deviations from the average of this age. This result cannot be equalized to or compared with the intellectual and emotional maturity of younger or older persons, since an immature person of 20 years is by no means the same as e.g. a mature person of 18 years. Hence it follows that the maturity of some particular periods of age cannot be equalized to the stages of maturity of other periods of development; thus, an uniform scale of maturity for all periods of age is not possible. This opinion is in conformity with the opinions in literature maintaining that it is impossible to determine the stage of moral and social development because of the lack of the appropriate psychological measures.

The actual legal status of young adults as defined by the Criminal Codes gives with all seriousness rise to the question, whether it is reasonable to constitute in the Criminal Code a special group of young adult offenders covering only exceptional cases of backward maturing.

But even in this exceptional cases the situation of young adults being in stage of backward maturity as defined by the legislator is such that the court may only in cases, exceptional as they are, and only by way of pure faculty and again by exception, order upon them some educational measures. It really does not seem practical to create a special category of offenders only because of these extremely exceptional cases.